

Milorad Gačević

O KNJIZI „SPORT I DRUŠTVO“ GREJAMA SKEMBLERA

Uvod

U vremenu koje je obeleženo apogetizacijom i glorifikacijom sporta pri čemu se ova čovekova aktivnost uzdiže na pijedestal vrhunske stvaralačke aktivnosti kojom se dostižu ideali uspostavljanja jedinstva tela i duha, aktualizovanja svih čovekovih potencijala i mogućnosti, postizanja punoće njegovog bića, najslobodnijeg i najuzvišenijeg postojanja, o čemu već i vrapci na krovovima cvrkuću dok akademski i medijski glasnogovornici sa svih strana obznanjuju *man sana in corpore sano*, zato **bavimo se sportom**, pojava knjige "**Sport i društvo: istorija, moć i kultura**" čiji je autor britanski sociolog **Grejam Skembler**, a koju je u Srbiji publikovala beogradska izdavačka kuća "**Clio**" u okviru svoje edicije "Agora" predstavlja neku vrstu signalnog svetla koje pokušava da nas upozori na to da naličje ovih poduhvata svojevrsne sakralizacije sporta jesu procesi njegove kolonizacije i komodifikacije od strane posrednika/nosilaca kapitala i moći.

Značaj pojave ove knjige u našoj kulturnoj sredini može se razumeti tek ukoliko se upoznamo sa etabliranim paradigmom tretiranja sporta koja u njoj dominira. O predstavljanju sporta u okviru masovnih medija gotovo da ne treba trošiti reči. Dovoljno je pomenuti medijske reprezentacije sporta. Svako ko upali svoj mali TV ekran suočava se sa obiljem sportskih događaja koji u okviru programskih koncepcija gotovo svih televizijskih stanica imaju povlašćen status i pravo prvenstva u odnosu na programe sa umetničkim ili obrazovnim sadržajem. Sama ova činjenica ukazuje na privilegovani, slobodno možemo reći sakralni status sporta. Rečju, masovni mediji svesrdno propagiraju sport predstavljajući ga kao za zdravlje neophodnu, za razvoj tela i duha pospešujuću, od pošasti savremenog doba spasavajuću aktivnost, dok se uspešni srpski sportisti tretiraju kao dika i ponos nacije, kao njeni najbolji sinovi, kao odraz srpskog inata i upornosti, kao najbolji ambasadori nacije u svetu, kao deo elite.

Predstavljanje i tretiranje sporta na našem medijskom nebnu zapravo se ne razlikuje od predstavljanja i tretiranja sporta u medijima na globalnom nivou i utoliko je ono samo deo globalne paradigmе apogetizacije, glorifikacije i sakralizacije sporta. Iz tog razloga naše predstavljanje etablirane paradigmе sporta u našoj kulturnoj sredini odnosiće se na kratak prikaz tretiranja sporta u okviru visokoškolskih institucija za obrazovanje sportskih kadrova (Fakulteti za sport i fizičko vaspitanje, Sportske akademije, Više škole za sportske trenere, itd.), odnosno trenera, menadžera, funkcionera, itd., budući da će nam taj prikaz pomoći da uvidimo u kojoj meri su teme kojima se u svojoj knjizi bavi Skembler a o kojima ćemo pisati u nastavku ovog teksta, gotovo potpuno nepoznate u našoj akademskoj sredini što samim tim pojavi njegove knjige u našoj sredini daje na značaju. Drugim rečima, namera ovog rada je da kroz prikaz analiza koje je autor ove knjige izvršio, odnosno kroz predstavljanje uvida do kojih je došao tretirajući različite fenomene i probleme koji se manifestuju kako u okviru teorijskog i istorijskog proučavanja sporta tako i u okviru same sportske stvarnosti pokaže kako su idealizovane predstave o sportu, kakve, uzdignute na nivo dogme, preovladavaju u našoj

akademsko-sportskoj, kulturnoj i medijskoj javnosti sasvim neosnovane shodno čemu postoji potreba da se ove predstave problematizuju i preispitaju.

U tom kontekstu možemo reći da smatramo da se značaj ove knjige ogleda upravo u tome što njen autor otvara kritički intoniranu perspektivu posmatranja sporta. Na kraju ovog uvodnog dela moramo napomenuti da ćemo u okviru prikaza knjige "Sport i društvo" izostaviti neke ozbiljnije kritičke primedbe koje bismo dakako mogli izneti na račun nekih stavova njenog autora, a pre svega na neke teorijsko-metodološke postavke koje zapravo utemeljuju njegovu kritičku perspektivu posmatranja sporta s obzirom na to da smatramo da je pre svega potrebno problematizovati etablirane predstave o sportu, i otvoriti prostor za kritički intonirane problematizujuće poduhvate nakon čega će biti moguće i otvoriti rasprave o teorijsko-metodološkim prednostima i nedostacima različitih kritičkih pristupa sportu.

Institucionalno tretiranje sporta

Visokoškolske institucije za obrazovanje kadrova koji će vršiti različite funkcije i izvršavati različite zadatke u domenu sporta predstavljaju od strane državnih organa legitimisane/institucionalizovane nosioce/posednike znanja o sportu i objektivne istine sporta, koje se prenose/predaju studentima odnosno budućim sportskim kadrovima s ciljem njihovog osposobljavanja za adekvatno, funkcionalno i svrshishodno izvršavanje zadataka u okviru različitih oblasti koje čine teritoriju/svet sporta kao određenu vrstu društvene prakse. Šta se u tim institucijama predstavlja/predaje kao institucionalizovano znanje o sportu, kao objektivna istina sporta? Drugim rečima, kako se tretira i predstavlja sport u okviru visokoškolskih institucija?

Pre svega treba istaći da se u okviru ovih institucija studentima, budućim sportskim kadrovima predstavljaju/predaju znanja koja se odnose na određenu količinu informacija o teorijskim osnovama sportskih disciplina i grana, odnosno znanja zasnovana na brojnim naučnim činjenicama i zakonitostima koje bi trebalo primeniti kroz praktične poduhvate u prostoru manifestovanja sportskih aktivnosti. U okviru ovih institucija koriste se određeni kvantumi znanja iz različitih naučnih oblasti u rasponu od prirodnih, medicinskih pa sve do društvenih, a koja se odnose na pružanje informacija o različitim aspektima kinetičkog ispoljavanja čoveka latentno i manifestno prisutnim prilikom čovekovog angažovanja u prostoru realizacije sportskih aktivnosti. Ova svojevrsna baza/banka znanja predstavlja otvoreni skup/sistem informacija koje se shodno tome permanentno obnavljaju, menjaju i usavršavaju, informacija koje se smatraju neophodnim za realizovanje procesa edukovanja studenata/budućih sportskih kadrova pre svega pripremaniih za rad u domenu osmišljavanja, organizovanja i stručnog realizovanja/vođenja tzv. trenažnog procesa koji se upravo u okviru relevantnih znanja o sportu tretira kao najznačajniji faktor uticaja na postizanje sportskog rezultata kao krajnjeg cilja procesa edukovanja navedenih kadrova. Shodno tome se može zaključiti da je osposobljavanje za primenu znanja/informacija iz baze/banke znanja u praktičnom domenu osmišljavanja, organizovanja i stručnog realizovanja/vođenja trenažnog procesa i takmičarskih sportskih aktivnosti polazna tačka procesa sticanja obrazovanja u okviru visokoškolskih institucija za obrazovanje sportskih kadrova.

Sada bi trebalo da vidimo šta se to zapravo proučava i u vidu znanja predočava u okviru tzv. teorijskih osnova sportskih disciplina i grana.¹ U okviru grupe teorijskih proučavanja

¹ Na ovom mestu ćemo napomenuti da će naš prikaz znanja koja se predočavavaju/koriste u svrhu obrazovanja sportskih kadrova biti dat tek u obrisima i konturama bez ulaženja u detaljnija i suptilnija predstavljanja navedenih

specifičnih karakteristika i obeležja pojedinih sportskih disciplina i grana polazi se od pretpostavke da struktura sportske discipline/grane zajedno sa njenim konstitutivnim pravilima kao i relevantnim faktorima uticaja na ostvarenje rezultata u nekoj disciplini/grani čini specifičnu logiku ovog autonomnog i specifičnog stvarnosnog entiteta/područja koje poseduje sopstvene zakonitosti funkcionisanja i razvoja koje su u pogledu ostvarivanja specifično sportskih ciljeva (npr. postizanje vrhunskih sportskih rezultata, razvoj sistema igre u fudbalskoj igri, postizanje rekorda u atletici, itd.) nezavisne od prilika u okolnim stvarnosnim entitetima/područjima odnosno nezavisni od istorijskog sticaja prilika u kojima se sportska aktivnost odvija.

U tom kontekstu može se reći da ova vrsta teorijskih pristupa sportu ne proučava veze sportske discipline/grane sa istorijsko-društvenim kontekstom u kojem se sportske aktivnosti odvijaju što znači da počiva na pretpostavci o autonomnosti sporta. Sve što se događa u okviru sporta po ovoj pretpostavci je posledica procesa imanentnih strukturama samog sporta. Drugim rečima, ovaj tip teorijskih pristupa fenomenu sporta akcenat stavlja na proučavanje formalno-sadržinskih karakteristika i elemenata koji sačinjavaju/grade strukturu određene sportske discipline i/ili grane pokušavajući da detektuje, opiše i objasni zakonitosti načina na koji se pomenute karakteristike i elementi združuju i strukturišu s ciljem uspostavljanja mogućnosti ostvarenja funkcije zarad koje se upravo i združuju čineći koherentnu strukturu/celinu. Konkretnije govoreći, teorijske osnove sportskih disciplina i/ili grana pružaju informacije o specifičnim karakteristikama npr. fudbalske igre, o antropološkim karakteristikama koje značajno utiču na uspeh u fudbalskoj igri, o osnovnim principima i metodološkim sredstvima realizovanja trenažnog procesa itd.

Naravno, ovo nije jedina vrsta znanja koja je prisutna i optičajna u okviru visokoškolskih institucija za obrazovanje sportskih kadrova. U okviru ovih institucija studentima se između ostalog predočavaju i znanja koja se odnose na pedagoške, psihološke i sociološke osnove sporta. Predmet pedagogije sporta su specifični vaspitni uticaji koji se ostvaruju putem sporta, a kojima se doprinosi razvoju i ostvarenju ličnosti sportskih aktera. Ova disciplina identificuje, opisuje i klasificuje navedene uticaje istovremeno definišući zadatke i ciljeve koje treba realizovati kroz konkretnu primenu teorijskih principa i znanja u specifičnom ambijentu sportskih zbivanja. Psihologija sporta pak predočava znanja koja nastaju nakon proučavanja psiholoških aspekata sadržaja i manifestacija sportskih aktivnosti. Ona nastoji da primenom specifičnog metodološkog aparata izvrši detekciju, deskripciju, eksplikaciju i predikciju ponašanja participijenata sportskih aktivnosti a sve s ciljem da pospeši razvoj onih relevantnih psiholoških karakteristika koje su potrebne za postizanje nivoa kompetentnosti sportskih aktera neophodnog za njihovo iole ravnopravno participiranje u okvirima sve zahtevnijih takmičarskih uslova savremenog sporta. Sociologija sporta prezentuje znanja koja nastaju proučavanjem relevantnih društvenih faktora koji utiču na konstituisanje sporta kao specifičnog društvenog područja s ciljem da se sportski kadrovi edukuju i eventualno osposebe za ovladavanje socijalnim ambijentom ostvarivanja sporta kao i za kontrolisanje i razvijanje onih faktora sociološke provenijencije od kojih zavisi ostvarivanje sportskih delatnosti i aktivnosti.²

znanja. Drugim rečima, mi se nećemo upuštati u predstavljanja sadržaja specifičnih predmetnih celina tj. različitih nastavnih predmeta.

² Kao što se može uočiti Sociologija sporta prevazilazi okvire imanentističkih pristupa sportu s obzirom da se bavi društvenim faktorima uticaja na razvoj sporta. Međutim, sociologija ove uticaje razmatra na reklo bi se apstraktno-teorijskom nivou koji podrazumeva iznošenje pretpostavljeno naučno zasnovanih hipoteza, činjenica, zakona i teorija o odnosima na relaciji društvo-sport pri čemu uglavnom izostaju preispitivanja navedenih odnosa u kontekstu savremenog društvenog trenutka. Osim toga saznanja sociologije sporta koja se odnose na identifikovanje faktora sociološke provenijencije koji utiču na sport kao društvenu delatnost nemaju gotovo nikakavu recepciju unutar

Sva ova znanja/pristupi sportu uprkos svim razlikama, koje dakako postoje, konvergiraju u jednoj tački. Naime, sva ova znanja zasnivaju se na reklo bi se paradigmatično modernističkim zamislima o autonomiji sporta i njegovim esencijalističko-ontološkim i transistorijskim definicijama. Drugim rečima, bez obzira da li je reč o teorijskim osnovama sportskih disciplina/grana, psihologiji, pedagogiji ili sociologiji sporta istina o sportu za koju se pretpostavlja da je naučno zasnovana, objektivna, kompletna i transistorijska ne dovodi se u pitanje. Zapravo postoji veći broj optičajnih definicija sporta kojima se detektuje nekoliko karakteristika i obeležja (psihofizička aktivnost, igra, borba, itd.)³ koji se smatraju za neophodne i dovoljne konstitutivne elemente na osnovu kojih se neka aktivnost može identifikovati/odrediti kao sportska aktivnost. Ipak, iako postoji veći broj definicija sporta može se reći da nezavisno od sadržaja kojim se ispunjavaju ove definicije (uostalom isto tako se može reći da sve ove definicije identifikuju gotovo iste elemente za koje se pretpostavlja da predstavljaju one karakteristike koje čine sport onim što on jeste u svom biću) očigledno polaze od pretpostavke da je definicijom sporta moguće iskazati bit sporta za koju se isto tako pretpostavlja da mora postojati čime sport tretiraju i predstavljaju kao pojavu koja poseduje identitet/bit, drugim rečima suštinu datu jednom zauvek, ukrućenu u svojoj postojanosti zahvaljujući kojoj ostaje s one strane svakog upliva/intervencije spoljnog sveta i mogućnosti promene kroz vreme. Ispostavlja se da je sport nešto uvek isto, večno vraćajuće isto i uvek jednako-sa-samim-sobom.

Suma summarum, u okvirima visokoškolskih ustanova za obrazovanje sportskih kadrova u ovom trenutku dominira diskurs o sportu koji se temelji na shvatnjima koja sport definišu oslanjajući se na pretpostavljeno esencijalne, supstancialne i transistorijske karakteristike/činioce sportske aktivnosti apstrahovane od istorijsko-socio-kulturnog konteksta manifestovanja ovih aktivnosti, što zapravo znači da je u okviru institucionalnog tretiranja sporta izvršeno svojevrsno apstrahovanje sporta od konkretnih društvenih procesa odnosno njegovo izmeštanje/hipostaziranje u sfere večnog, jednom zauvek datog i nepromenljivog identiteta koji se ispoljava kroz vršenje svakog sportskog akta nezavisno od istorijskog okruženja, vremena i konteksta manifestovanja sporta. Na sceni imamo apsolutizujuće hipostaziranje sporta koji se promoviše i predstavlja kao čista platonovska ideja koja se nalazi u zamišljenom raju gde se ne mari za promene i mene ovozemaljskog, prljavog i materijalnog sveta privida.

imanentističko-autopojetičkih pristupa koji očigledno implicitno polaze od pretpostavke da ovi društveni faktori predstavljaju neku vrstu institucionalno-infrastrukturnog sistemskog osnova u okviru kojeg se formira podsistem sportske discipline/grane diferenciran od pomenutog sistema odnosno od njega samostalan u pogledu sopstvenog strukturisanja, funkcionisanja i razvoja. Drugim rečima, pretpostavlja se da društveno okruženje predstavlja isključivo ambijent u okviru kojeg se odvijaju sportske aktivnosti koje funkcionišu u skladu sa sopstvenim zakonitostima popotpuno nezavisnim od društvenog ambijenta/okruženja. Ipak, istine radi treba pomenuti da je u nekim udžbenicima Sociologije sporta pažnja posvećena kritičkim promatranjima savremene sportske prakse. Vidi: Spasoje Bjelica, Sociologija sporta, Mirlex, Novi Sad, Fakultet fizičke kulture, Beograd, Viša škola za sportske trenere, Novi Sad, 1999, str. 102-111.

³ Zarad potkrepljenja iznetih tvrdnji predstavićemo nekoliko definicija sporta koje se pominju u užbenicima koji se koriste u okviru Visokoškolskih obrazovnih institucija (Fakulteti za sport i fizičko vaspitanje, Sportske akademije, Više trenerske škole, itd.). Prema ovim definicijama: "Sport je vid fizičkog vaspitanja koji se karakteriše raznovrsnošću doživljavanja zasnovanih na oplemenjenoj borbi koju je čovek razvio da postane bolji i zdraviji uz stalnu težnju da prevaziđe postignute rezultate" (J. Leskošek); "Sport u širem smislu je omiljena psihofizička aktivnost čoveka u slobodnom vremenu, kojoj se posvećujemo iz radosti i zbog fizičko-vaspitnih koristi" (D. Uлага); "Svaka fizička aktivnost (kretanje) koja ima karakter igre, a u kojoj ima borbe sa samim sobom ili takmičenjima sa drugima, jeste sport" (Sportski manifest).

U tom kontekstu možemo reći da su naučni pristupi sportu privilegovani u visokoškolskim ustanovama, u okviru kojih se obrazuju budući sportski kadrovi etabliranjem esencijalističko-ontološke i transistorijske paradigme tretiranja/definisanja sporta samim tim sebe izmestili u svojevrsnu teorijsku kulu od slonove kosti u kojoj spavaju snom dogmatskog dremeža potpuno nezainteresovani za procese koji se odvijaju u okružujućem svetu, uljuljkani institucionalnom legitimisanošću i etabliranošću na pozicije nosilaca prerogativa znanja/istine sporta. To zapravo znači da van videokruga promatranja na esencijalističko-ontološkoj paradigmi tretiranja/definisanja sporta zasnovanih pristupa ostaju aktualni procesi kapitalističkog kolonizovanja sporta koji su sport pratili od samog njegovog zvaničnog nastanka da bi nakon kapitalističke reterritorializacije na uslugama, semiotičkim sirovinama, kulturnim proizvodima itd. doživeli kulminaciju i konačno uspeli da u potpunosti osvoje sportsku teritoriju.

Istorija i sport

U prvom delu knjige Grejam Skembler je preispitivao različite faze razvoja sporta počev od drevnih olimpijskih igara (prvo poglavlje), preko nastanka savremenog sporta (drugo poglavlje), pa sve do osnivanja i razvoja savremenih olimpijskih igara (treće poglavlje), pokušavajući da utvrdi karakteristična obeležja sporta u tretiranim periodima njegovog razvoja kao i sličnosti i razlike između drevnih antičkih igara, savremenog sporta u fazi njegovog nastanka i profesionalne (post) modernističke olimpijade. U okviru ovog teksta pomenućemo nekoliko veoma značajnih uvida koji prema našem mišljenju na izvestan način dovode u pitanje etablirane i institucionalno povlašćene paradigme definisanja i tretiranja sporta a do kojih je ovaj autor došao analizirajući različite etape i periode razvoja sporta.

Na samom početku prvog poglavlja (Drevne igre) Skembler dovodi u pitanje, tačnije rečeno, osporava teorije o poreklu i nastanku sporta. Naime, postoje teorije koje poreklo sporta pronalaze u igri, druge pak njegovo poreklo vide u radu, dok opet treće smatraju da bi početak sporta trebalo tražiti u području borbe što bi značilo da je sport u početku bio organizovani oblik obuke za ratovanje. Autor „Sporta i društva“ smatra da ovakve teorije izazivaju dvostruku nevolju. Kao prvo, on smatra da su ovakva teorijska nastojanja veoma spekulativna s obzirom da ne mogu da se oslove na sistematicne i pouzdane podatke o praistorijskim oblicima života, pa se utoliko eventualno mogu osloniti/zasnovati na temelju arheoloških iskopina i etnografskih dokaza koji svedoče o tome da su mnoge i raznovrsne sportske aktivnosti pretežno u okviru posebnih svečanosti postojale znatno pre nastanka prvih velikih civilizovanih carstava, ali isto tako i nedvosmisleno pokazuju da su ove aktivnosti, koje samo uslovno možemo tretirati kao sportske aktivnosti proistekle/nastale iz različitih pobuda s obzirom na to da su neke od njih nastale kao direktna posledica vojničkih veština druge pak kao posledica nadmetanja pojedinaca za bolji status u društvu, dok su treće nastale u kontekstu religijskih svetkovina što samim tim znači da je nemoguće, kako to mnogi teoretičari rade, tvrditi da je sport imao jedinstveni i funkcionalni početak i zato je svaka teorija o poreklu i nastanku sporta koja insistira isključivo na jednom izvoru/korenju/temelju sporta reduktionistička.

Britanski sociolog takođe problematizuje mogućnost da se sport definiše na ekumenski/transistorijski način. Naime, on smatra da su definicije sporta poput one koju koristi istoričar Bejker a prema kojoj se pod sportom podrazumeva svaka društveno organizovana

telesna igra ili nadmetanje, uglavnom neprecizne i beskorisne s obzirom na to da se ovim definicijama na isto svode savremene koncepcije sporta poznate i priznate ljudima na Zapadu na početku dvadeset prvog veka i aktivnosti koje su upražnjavanje u praistorijsko doba i u predsavremenim društvenim formacijama, što je kako je to ovaj autor pokazao i kroz svoj prvi prigovor koji se odnosio na teorije o poreklu i nastanku sporta veoma problematično i nepouzdano. Ovakve teorije i definicije očigledno insistiraju na postojanju kontinuiteta u razvoju sporta čime zapravo pokušavaju da pokažu kako je savremeni sport prirodni naslednik i baštinik svih onih oblika sportskih aktivnosti manifestovanih u prošlosti i samim tim izbegavaju da govore o radikalnim diskonuitetima u razvoju sporta koji su nastajali pod uticajem kulturnog konteksta u čijem su se okviru odvijale sportske aktivnosti. Na tom tragu Skembler nasuprot ekumenskim/transistorijskim definicijama sporta postavlja stav po kojem "sportska aktivnost svoj smisao nalazi u kulturi čiji je deo i zato se potpuno može razumeti samo uzimanjem u obzir konteksta te kulture".⁴

Skemblerove problematizacije teorija o poreklu/nastanku sporta kao i njegovih ekumenskih/transistorijskih definicija zajedno sa njegovom postavkom o potrebi da se sport posmatra i proučava situiranjem u kontekst istorijskog, kulturnog, ideološkog, političkog, rečju, društvenog okvira njegovog manifestovanja, predstavljaju značajan podsticaj za preispitivanje u našoj sredini institucionalno etabliranih paradigmi definisanja, predstavljanja, tretiranja, zastupanja i afirmisanja sporta kojima se sport izmešta u sfere stvaralačkih aktivnosti *sui generis* koje u svojoj nevinosti ostaju van dometa istorijskih mena i promena. Ono što je ovaj autor možda propustio da učini, a što se iz naše perspektive čini neophodnim, jeste preispitivanje osnova na kojima počivaju uobičajena teorijska tretiranja sporta, odnosno preispitivanje kostitutivnih pretpostavki ovih definicija/teorija koje su po našem mišljenju takođe determinisane samom svojom pripadnošću određenom društvenom okviru. To zapravo znači da ovih nekoliko prigovora koje je autor „Sporta i društva“ uputio na račun teorija o poreklu/nastanku sporta i njegovih ekumenskih/transistorijskih definicija predstavljaju tek polazni okvir za ozbiljnija preispitivanja ovakvih tretiranja sporta.

Na fonu svoje postavke prema kojoj sportske aktivnosti treba posmatrati i razumevati u kontekstu kulture, u okviru koje su se ove aktivnosti odvijale, Skembler je izvršio analizu antičke Olimpijade. Na ovom mestu pokušaćemo da istaknemo nekoliko uvida do kojih je britanski sociolog došao, za koje smatramo da predstavljaju značajne indikatore koji dovode u pitanje uobičajeno i u akademskim okvirima privilegovano tretiranje sporta - a samim tim i olimpijskih igara kako drevnih tako i savremenih - kao autonomne, samosvrhovite i od bilo kakvih instrumentalnih spoljašnjih uticaja lišene aktivnosti ospoljavanja hrabrosti, upornosti, volje, talenta i sposobnosti subjekta sportske aktivnosti.

Prva stvar koju ovaj autor ističe oslanjajući se na istraživanja nekoliko autora koji su preispitivali karakteristike drevnih Olimpijskih igara jeste činjenica koja govori o religijskoj determinisanosti ovih igara. Naime, igre održavane u Olimpiji bile su najstarije od četiri panhelenske svečanosti koje su činile tzv. "krug igara" odnosno **periodos**. Dakle, uz pitijiske igre koje su bile održavane u Delfima, i to u čast boga Apolona, istamske igre koje su bile održavane u Korintu u čast boga Posejdona, zatim nemejske igre koje su se održavale u Nemeji u čast vrhovnog boga Zevsa i olimpijske igre koje su se održavale u Olimpiji u koju su, zbog ranije priznatog svetog statusa ovog mesta (1000. godine pre naše ere postala je svetilište posvećeno bogu Zevsu) ove igre došle 776. godine pre naše ere bez svake sumnje su održavane i upražnjavane kao vrsta religioznog obreda/cina u čast božanstva. Rečju, nema sumnje da su

⁴ Grejam Skembler, Sport i društvo: istorija, moć i kultura, Clio, Beograd, 2007. str. 21.

Olimpijske igre bile su ukorenjene u religiji. U tom kontekstu i mi ćemo, kao što je to učinio Skembler u svojoj knjizi, na ovom mestu navesti stavove nemačkog istoričara Dojbnera koji je možda ponajbolje predstavio nekoliko osnovnih karakteristika drevnih Olimpijskih igara. Dojbner ističe sledeće: "Olimpijske igre su bile svete igre, održavane na svetom mestu i tokom svetog praznika; bile su religiozni čin u čast božanstva. Sportisti su učestvovali u igrarama da bi služili bogu i nagrade koje su osvajali dolazile su od boga. Pobednik bi, kada bi mu na glavu bio stavljen venac ispletan od grančica svete masline, dobio životodajnu snagu za koju se verovalo da je poseduje to drvo. Olimpijske igre su bile ukorenjene u religiji" (Deubner, 1936: 5).⁵

Na tragu ovih uvida možemo reći da činjenica koja govori o religijskoj determinisanosti drevnih igara u Olimpiji dokazuje zasnovanost Skemblerove postavke po kojoj se ne može neproblematično govoriti o istoj osnovi etabliranog koncepta sporta na početku 21. veka i različitim tokom istorijskih perioda upražnjavanih aktivnosti koje se uobičajeno uzimaju za preteče savremenog sporta. U tom kontekstu i na ovom mestu možemo reći da je Skembler propustio da se ozbiljnije upusti u preispitivanja eventualnih neepistemoloških razloga ekumenskog/transistorijskog konstituisanja pojma sporta odnosno da je, propustio da problematizuje i negira nezavisnost, neutralnost i objektivnost ekumenskih/transistorijskih tretiranja sporta, tačnije rečeno u oblasti proučavanja sporta primenjenih naučnih/teorijskih polazišta koja očigledno polaze od činjenice da je polazeći od prepostavke o transistoričnosti i univerzalnosti nauke/teorije, moguće otkriti isto tako transistorijske i univerzalne karakteristike proučavanog predmeta pri čemu se na ovaj način stečena saznanja predstavljaju kao objektivna, tačna i istinita.

Još dve stvari koje apostrofira autor Sporta i društva čine nam se veoma značajnim. Naime, on ističe da su vekovima na igrarama učestvovali samo relativno imućni građani s obzirom na to da su jedino oni mogli da odvoje vreme koje je bilo neophodno za opsežne pripreme za igre. Uz to, on predočava činjenicu koja govori o tome da ženama robovima i strancima nije bilo dozvoljeno učešće u sportskim nadmetanjima pri čemu je strancima, pa čak i robovima bilo dozvoljeno da gledaju nadmetanja dok je ženama i to pravo bilo uskraćeno.

Ipak, čini nam se da su najznačajnije i za dalje rasprave najpodsticajnije Skemblerove analize aspekata specijalizacije i komercijalizacije olimpijskih igara. Oslanjajući se na nekoliko istorijskih istraživanja britanski sociolog ističe kako su povećavanjem broja takmičarskih disciplina koje su bile uvrštavane u olimpijski program, te dolascima takmičara sa Sicilije i iz Male Azije, atlete bile prinudene da mnogo više vežbaju i da se potpuno posvete pripremama za igre, drugim rečima, da se prilagode posebnom režimu života, posebnom načinu ishrane, da unajme najbolje trenere koji će ih na adekvatan način pripremati za takmičenje itd. Samim tim je atletika sve više postajala "profesija obeležena specijalizacijom" (Finley/Plekter, 1976: 69). Osim toga kako je to istakao Makintoš (McIntosh, 1963: 17), došlo je i do naglašene komercijalizacije s obzirom na to da su heroji igara postali lovci na trofeje shodno čemu je do kraja petog veka pre naše ere zvanje "sportiste" prestalo da bude časno zanimanje a umesto toga ovo zvanje je postalo oznaka zasebnog staleža koji se zbog posebnog režima života u potpunosti razlikovao od ostalih/običnih građana.

Prelazak sa amaterizma na profesionalizam britanski sociolog između ostalog pokušava da objasni činjenicom o povezanosti ranog grčkog sporta sa vojničkom obukom odnosno pripremom za rat. On, zapravo, pokušava da ukaže na to da su Spartanci koji su bili veoma skloni ratovanju samim tim imali razvijen sistem vojničke obuke koja je podrazumevala

⁵ Sve autore čija će zapažanja koristiti u toku teksta navodićemo prema knjizi "Sport i društvo: istorija, moć i kultura".

rigoroznu fizičku i mentalnu pripremu koja je počinjala da se primenjuje u trenutku kada spartanski dečaci napune sedam godina pa su utoliko bili i izuzetno dobri atletičari i zato su dominirali na olimpijskim igrama, čemu u prilog idu i podaci koji govore o tome da je do 600. godine pre naše ere polovina olimpijskih pobednika dolazila iz Sparte. Dominacija Spartanaca je okončana upravo nakon što je došlo do profesionalizacije koja je doprinela pojavi specijalizovanih atleta posebnim režimom rada pripremljenih za takmičenja na kojima spartanski vojni zapovednici više nisu mogli da im se suprotstave. U tom smislu se može reći da je profesionalizacija u izvesnoj meri nastala kao posledica potrebe da se prekine dominacija Spartanaca na olimpijskim igrama.

Naravno, kao što smo to već spomenuli profesionalizacija atletskog zanimanja umnogome je povezana i sa komercijalizacijom. Ovu povezanost potvrđuje činjenica da je, kako to Skembler navodi, otprilike 594. godine pre naše ere Solon u Atini doneo zakon po kome su pobednici na istamskim igrama dobijali nagradu od stotinu drahmi, a pobednici na olimpijskim igrama od petstotina, što je bila suma dovoljna da bi se dospelo u "vrhunsku finansijsku kategoriju Solonove podele građana" (Glader, 1978: 47). Prema autoru „Sporta i društva“, Solon je ovim zakonom pokušao da podstakne Atinjane na intenzivnije pripremanje za osvajanje igara s obzirom na to da je očigledno procenio da bi uspeh na olimpijskim igrama mogao da doprinese prestižu i komercijalnom napretku grada. A kroz dalje vekove finansijsko podsticanje sportista permanentno je raslo što je po nekim autorima kulminiralo u trećem veku naše ere kada su neki sportisti posle uspeha na nekim od lokalnih igara automatski dobijali doživotne penzije i izuzeće od plaćanja poreza.

Bilo kako bilo kada sve prethodno pomenute činjenice uzmemu u obzir, moramo se složiti sa Skemblerovom tvrdnjom po kojoj je prve profesionalne sportiste u evropskoj a najverovatnije i u svetskoj istoriji dala grčka aristokratija. To zapravo znači da su, kako to ovaj autor ističe, jedino aristokratske porodice zahvaljujući svom bogatstvu atletičarima mogle da omoguće uslove potrebne za adekvatne i temeljne, profesionalizovane pripreme za odlazak na olimpijske igre. Ipak, počev od šestog veka pre naše ere u svim grčkim gradovima otvarane su gimnazije, tačnije rečeno centri za vežbanje tela i duha u okviru kojih su mlađi ljudi koji ne potiču iz aristokratskih porodica mogli da se pripremaju za olimpijske igre. Osim toga, britanski sociolog ističe da su izuzetno talentovani ali siromašni mladići bili stipendirani od strane rodnog grada, ličnih pokrovitelja kao i udruženja profesionalnih sportista. Naravno on smatra da je ovakva vrsta investicija samim investitorima donosila komercijalnu ili političku dobit.

Kakve zaključke možemo izvesti nakon predstavljanja nekoliko Skemblerovih zanimljivih uvida o karakteristikama drevnih olimpijskih igara? Kao što i sam autor ističe, njegovi uvidi raskrinkavaju, a mi bismo rekli demitologizuju/demistifikuju nekoliko duboko ukorenjenih, etabliranih, privilegovanih i u akademskom prostoru opticajnih predstava/mitova o drevnim igrama u Olimpiji. Naime, uvidi ovog britanskog sociologa nedvosmisleno pokazuju da su potpuno pogrešna ona shvatanja koja grčku atletiku pokušavaju da predstave kao amatersko nastojanje čiji učesnici su se njome bavili iz čiste razonode i bez ikakve nadoknade, shodno čemu se grčka atletika veoma često uzima kao paradigma/ideal nekakvog samosvrhovitog, čistog i nevinog sporta kao polja ospoljavanja hrabrosti, upornosti, volje, talenta i sposobnosti subjekta sportske/stvaralačke aktivnosti.

Međutim, britanski sociolog smatra da njegovi uvidi takođe pokazuju da uprkos tome što zaista postoje očigledne razlike između drevnih, modernih i postmodernih koncepcata sporta', shodno čemu se može govoriti o diskonuitetima u razvoju sporta između prošlosti i sadašnjosti sporta, postoje i kontinuiteti. Ovaj stav on je pokušao da obrazloži i potkrepi na fonu sedam

Gatmanovih (Guttman) karakteristika **savremenog** sporta. Prema Gatmanu savremeni sport karakterističan je po: **sekularizmu, jednakosti, specijalizaciji, racionalizaciji, birokratiji, kvantifikaciji i rekordima.**

Prva karakteristika savremenog sporta prema Gatmanu je **sekularizam**. Samim tim i ovaj autor smatra da se grčka atletika kakva se praktikovala na drevnim igrama a koja je bila neraskidivo povezana sa religioznim obredima, ritualima i ceremonijama ne može tretirati kao koren/temelj rekonstruisanih olimpijskih igara i samog modernog/savremenog sporta. Ipak, on smatra da ima smisla govoriti i o tome da je sport kao "manje ili više svetovni fenomen" nastao u antičko doba i to u periodu u kome su Grcima ovladali Rimljani. U tom kontekstu Skembler iznosi stav prema kojem je malo po malo sport u grčkom **polisu** postepeno postajao rutinski aspekt života i sredstvo obožavanja pa se utoliko može reći da se začeci sekularizma u sportu zaista mogu pronaći u grčkoj kulturi što samim tim znači da je moguće govoriti o kontinuitetu između drevnog i modernog/savremenog sporta, pri čemu ipak treba imati u vidu da je tek u savremenom sportu došlo do njegove potpune sekularizacije odnosno raskidanja veze između svetog i svetovnog. Na ovom mestu možemo reći da su i Gatmanove i Skemblerove tvrdnje umnogome problematične pre svega zato što kontinuitet između drevnog i savremenog sporta traže u sekularizaciji kao pretpostavljeni neupitnoj karakteristici savremenog sporta koju pokušavaju po svaku cenu da pronađu odnosno projektuju na antički sport. Ma kako to čudno i možda čak kontraintuitivno izgledalo, kontinuitet između drevnog i savremenog sporta pre bi se mogao uspostaviti insistiranjem na religioznoj funkciji koju je sport vršio u antičko doba ali koju vrši i danas kada predstavlja neku vrstu svetovne religije odnosno svetovne zamene za religiju. Naravno, ovaj naš stav svakako zahteva dodatna obrazlaganja kojima bi se u nekim narednim istraživanjima svakako trebalo pozabaviti.

Druga karakteristika savremenog sporta prema Gatmanu jeste **jednakost**. Gatman pod jednakosću u savremenom sportu podrazumeva postojanje mogućnosti da se svi takmiče pod jednakim uslovima. On smatra da je u primitivnim kulturama mogućnost jednakosti u takmičenju bio nebitan pojam s obzirom da je u ovim kulturama vladalo shvatanje po kome ishod takmičenja nije zavisio od umeća i sposobnosti takmičara već isključivo od bogova. Ipak on smatra da je u grčkoj kulturi došlo do naglašavanja značaja takmičara i ostvarenih rezultata ali i do uspostavljanja pravila koja važe za sve i koja su se strogo morala poštovati pa se utoliko može govoriti o postojanju jednakosti u okviru antičkih nadmetanja. Međutim, ta jednakost bila je duboko prožeta nejednakostima među klasama, rasama i polovima, pa se zato ne može govoriti o jednakosti kao karakteristici drevnih igara. A sam Skembler napominje da se ni u savremenom sportu ne može govoriti o jednakosti kao njegovoj preovlađujućoj karakteristici čime problematizuje ovu Gatmanovu postavku. Zato se i u ovom slučaju pre može govoriti o **nejednakosti** kao tački kontinuiteta između drevnog i savremenog sporta.

Treća Gatmanova karakteristika je **specijalizacija**. Nema sumnje da je specijalizacija u velikoj meri zastupljena u savremenom sportu koji je nezamisliv bez čitavog tima naučnika različitih profila koji spremaju sportiste za takmičenja. Iako je u antičko doba ovakva praksa verovatno bila zastupljena u mnogo manjoj meri ona je ipak bila zastupljena. Skemblerove analize su nedvosmisleno pokazale da je u antičko doba relativno kratko trajala era u kojoj su dominirali aristokrati-amateri s obzirom da je profesionalizacija koja je vrlo brzo u potpunosti prožela drevni grčki sport stvorila mogućnosti da grčke atlete dobiju vreme, mesta za vežbanje i stručnu obuku. On smatra da čuvene Euripidove reči - "od svekolikih zala koja snađoše Grčku nijedno nije gore od trke atleta" - upravo odražavaju nezadovoljstvo protiv profesionalizacije i specijalizacije grčke atletike pa samim tim ove reči jesu prototip protesta protiv "**naučnih**

programa praćenja, regrutovanja i treniranja sportski veoma talentovane dece u današnjem svetu". Dakle, i u ovom slučaju moguće je govoriti o postojanju kontinuiteta između drevnog i savremenog sporta.

Četvrta karakteristika savremenog sporta prema Gatmanu je **racionalizacija**. Pod **racionalizacijom** savremenog sporta ovaj teoretičar podrazumeva shvatanje sportskih pravila kao sredstva za ostvarenja ciljeva pri čemu se ova pravila/sredstva tretiraju kao kulturni artefakti a ne kao neka vrsta božanskih upustava kako je to bio slučaj u primitivnim kulturama. Autor knjige „Sport i društvo“ naglašava da su sociološki gledano savremeni sportovi racionalizovani u smislu Weberovog **Zweckrationalität** pod kojim se podrazumeva određivanje adekvatnog, najprimerenijeg i najdelotvornijeg sredstva/načina za postizanje određenog/zacrtanog cilja. Grčki sport prema Gatmanu pak predstavlja neku vrstu prelaznog stupnja između primitivnih kultura, koje su pravila smatrali nečim svetim i današnjeg sveta, u kome se na pravila gleda kao na sasvim uobičajen način ponašanja. Svoje tvrdnje on je potkreplio iznošenjem činjenica koje pokazuju da su se dimenzije diskova za bacanje kao i njihova težina menjale od igara do igara kao što je to bio slučaj i sa dužinom trkališta. Tako nam on pokazuje da Grci nisu pridavali toliku važnost standardizaciji pravila što s jedne strane znači da pravila nisu tretirali kao sveta dok s druge strane to znači da isto tako nisu težili racionalizaciji igara, iako je ona svakako bila prisutna. U tom smislu je problematično tvrđenje po kojem na planu **racionalizacije** shvaćene na Gatmanov način može biti reči o kontinuitetu antičkog i savremenog sporta.

Peta karakteristika današnjeg sporta je **birokratija**. Odvijanje sportskih aktivnosti, pre svega održavanje različitih takmičarskih manifestacija u okvirima savremenog sporta gotovo je nezamislivo bez uticaja birokratskih organizacija koje zapravo na neki način rukovode propisivanjem, izmenom i kontrolisanjem različitih sportskih pravila. Za razliku od primitivnih kultura u kojima su ovakve organizacije bile nepoznate u antičkoj Grčkoj prema Gatmanu možemo pronaći zametke sportske birokratije. Naime, svaki grčki grad određivao je ljude koji su bili zaduženi za vodenje brige o atletama kao i ostale zvaničnike/predstavnike koji su vodili računa o različitim aspektima pripreme za olomijske igre. Ipak, Gatman smatra da se sa sigurnošću može ustvrditi da su klice sportske birokratije definitivno iznikle za vreme vladavine Rimljana kada su na primer negde oko 150. godine naše ere pod patronatom države bila osnivana sportska udruženja.

Jedna od Gatmanovih karakterizacija savremenog sporta je i **kvantifikacija**. Za razliku od primitivnih kultura u kojima je kvantifikacija u sportu bila minimalna kao i antičke Grčke u kojoj je kako to Gatman primećuje "čovek još bio mera za sve drugo, a ne predmet beskonačnog merenja" pa je samim tim i kvantifikacija u njihovim atletskim nadmetanjima bila zastupljena samo u meri koja je bila potrebna da se napravi razlika između pobede i poraza, odvijanje savremenog sporta nezamislivo je bez korišćenja različitih tehnologija pred koje se postavlja zadatak merenja i kvantifikovanja svih sportskih aktivnosti. U ovom slučaju, dakle, ne može biti reči o bilo kakvom kontinuitetu.

Gatman u svojoj karakterizaciji savremenog sporta govori i o **rekordima**, koje definiše kao "mešavinu nagona ka kvantifikaciji i želje da se pobedi, da se 'bude najbolji'". Iako postoje neki pokazatelji i dokazi koji govore o tome da su primitivni narodi ponekad beležili rekorde, prema Gatmanu oni ipak nisu delili našu "maniju" za kvantifikacijom, dok je pak Grcima pojам "rekord" očigledno bio potpuno nepoznat. Skembler sledeći neka istraživanja na Gatmanova zapažanja dodaje da koncept kvantifikacije i insistiranja na rekordima najverovatnije nastaje osamdesetih godina devetnaestog veka što je po njemu zapravo ključni period istorijske evolucije

sporta. Dakle, i u slučaju ove karakteristike savremenog sporta mora se govoriti o apsolutnom diskonuitetu u odnosu na ranije sportove.

Gatman je, dakle, praveći paralele sa antičkom Grčkom s dozom opreza zaključio da se, kada je reč o tome da li se za sedam karakteristika savremenog sporta može ili ne može reći da se odnose na sport u razdobljima koja su prethodila modernom, može reći sledeće: sekularizam (i da i ne), jednakost (i da i ne), specijalizacija (da), racionalizacija (da), birokratija (i da i ne), kvantifikacija (ne) i rekordi (ne).

Na kraju prikaza uvida koje je u prvom poglavlju prvog dela knjige Sport i društvo izneo njen autor moramo izneti jednu kritički intoniranu opasku. O čemu je zapravo reč? Mi smatramo da je karakterizacija sporta koju je izneo/izveo Gatman u izvesnoj meri esencijalistički utemeljena s obzirom na to da se njome pretpostavlja postojanje supstancialnih karakteristika koje obeležavaju savremeni sport čime se zanemaruju/potiskuju/odbacuju problemi prisutni u okviru savremenog sporta, problemi poput neke vrste njegove auratizacije (apologetizacija sporta kroz njegove medijske reprezentacije) i/ili prisustva nejednakosti (npr. sistem takmičenja u tzv. Ligi šampiona Evrope u fudbalu kojim su povlašćeni bogati zapadnoevropski klubovi), a koji bi upravo mogli dovesti u pitanje samu ovu karakterizaciju. To samim tim znači da je prilikom analize o kontinuitetu i diskonuitetu između savremenog sporta i njemu prethodećih etapa razvoja sporta problematično i samo referisanje na ovu karakterizaciju, a bez njenog detaljnog preispitivanja. Upravo zbog toga nam se čini da je Skembler pogrešio kada je ovu karakterizaciju uzeo za polazni okvir promatranja kontinuiteta i diskontinuiteta između savremenog sporta i njemu prethodećih etapa razvoja. Osim toga, čak i ako pretpostavimo da je Gatmanova karakterizacija upotrebljiva analize koje su vršene na njenom tragu prema našem shvatanju nisu uspele da detektuju centralnu, relativno postojanu i izvesnu tačku kontinuiteta u razvoju sporta. Mišljenja smo da se može ustvrditi da bi kontinuitet između savremenog sporta i njemu prethodećih etapa razvoja sporta najpre trebalo tražiti u uključenosti sporta u društveno okruženje kojim je sport obuhvaćen a koje na njega utiče shodno čemu on vrši neku društvenu funkciju i postaje polje u čijem okviru se ostvaruju određeni društveni interesi.

Na početku drugog poglavlja (Nastanak savremenog sporta) i sam Skembler napominje da je, uprkos simpatijama na koje nailazi kod istoričara i sociologa, formalna karakterizacija sporta koju je koristio u prvom poglavlju knjige po mnogo čemu problematična. Možda se baš zato ovaj autor odlučio da u ovom poglavlju analizira aspekte nastanka savremenih sportova pri čemu se njegove analize zasnivaju na posmatranju razvoja sportova u Engleskoj s obzirom na to da on polazi od pretpostavke po kojoj su se sportovi po svetu raširili pod jakim engleskim uticajem.

No pre nego što se upustio u analize razvoja sporta u Engleskoj, britanski sociolog je izneo među istoričarima opšteprihvачene stavove o nastanku savremenog sporta na Zapadu. Naime, na tragu klasičnih Elijasovih stavova o "procesu civilizovanja"⁶ obično se smatra da je proces nastanka savremenog sporta na Zapadu otpočeo istovremeno sa ovim procesom, što znači da je ovaj proces počeo da se odvija na prelasku iz doba srednjeg veka u doba renesanse kada se javila potreba "da brutalnost bude zamjenjena prefinjeničću" (Mehl, 1993). Elias i Daning zastupaju postavku tzv. dvostrukog procesa **sportizacije** razonode u Engleskoj na fonu koje govore o dve faze ovog procesa, prvoj, koja se prema njihovom mišljenju odigrala u sedamnaestom i osamnaestom veku kada je došlo do neke vrste potpune/radikalne transformacije razonode u koju su između ostalog spadali kriket, lov na lisice, konjske trke i boks, i drugoj fazi

⁶ Vidi: Norbert Elias, Proces civilizacije, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci - Novi Sad, 2001.

koja je prema ovoj dvojici teoretičara nastupila početkom i sredinom devetnaestog veka kada su u današnje vreme veoma popularni sportovi poput fudbala, ragbija, tenisa i atletike poprimili današnji oblik.

Ipak, Skembler apostrofira Magvajerov model sportizacije koji sadrži pet faza. Ovaj autor u svoj model uključuje prve dve faze sportizacije koje su definisali Elias i Daning na koje dodaje još tri faze; treću koja podrazumeva "poletanje" i diferencijalno širenje engleskih sportova po celom evropskom kontinentu krajem devetnaestog i početkom dvadesetog veka, a koju autor Sporta i društva smatra posebno bitnom i referentnom za neke aspekte svojih analiza nastanka i razvoja savremenog sporta, četvrtu koja podrazumeva Zapadnu odnosno anglo/evro/američku hegemoniju nad sportom, sportskim organizacijama i ideologijom u periodu od dvadesetih do šezdesetih godina dvadesetog veka, i petu fazu u kojoj po Magvajeru dolazi do promene odnosa sila u sportu zahvaćenog globalizacijom, pa tako od šezdesetih godina dvadesetog veka afričke, azijske i južnoameričke zemlje sve više počinju da ugrožavaju kontrolu Zapada.

Kada je reč o razvoju sporta u Engleskoj, na ovom mestu ćemo u kratkim crtama rekonstruisati tok Skemblerovog izlaganja. Ovaj autor pišući o razvoju sporta u predviktorijanskom dobu, ističe da su različite igre namenjene za razonodu a koje su bile organizovane prilikom lokalnih i nacionalnih praznika i nastajale a zatim nestajale kako tokom čitavog srednjeg veka tako i nakon njega pri čemu je njihov nastanak i nestanak prema njemu zavisio od opšte društvene situacije. Na primeru promenjive istorije godišnjih kotsvoldskih igara autor je pokušao da potkrepi ovu, mi bismo rekli, veoma značajnu tezu, o uticaju opštedruštvene situacije na tretman i status sporta. Ne upuštajući se u detaljnija prezentovanja autorovih opservacija o karakteristikama različitih manifestacija sportskih odnosno igara namenjenih razonodi možemo reći da su po ovom autoru igre za razonodu poput kosvoldskih veoma često bile dovođene u pitanje pod uticajem puritanske sklonosti ka asketizmu čiji pobornici i zastupnici su smatrali da sport predstavlja nešto bogohulno. Ovaj puritanski napad na sport kulminirao je četrdesetih i pedesetih godina sedamnaestog veka kada je i zvanično uvedena radikalna i represivna politika prema sportu koja je isla toliko daleko da je oglašeno da treba kazniti "sve one koji tog dana šetaju uludo i bogohulno". Međutim, 1660. godine dolaskom na Čarlsa II pripadnika dinastije Stjuart koja je bila naklonjena sportu, sportske svečanosti su obnovljene. No, u drugoj četvrtini devetnaestog veka kada je Engleska već uveliko bila carska i industrijska sila, novopečeni industrijalci su se okrenuli protiv sporta koji su smatrali besposličarenjem koje ugrožava radnu disciplinu. Sat i fabrička sirena nisu imali sluha za dnevnu zabavu kakvu je sport predstavljao u to vreme. Nastojanja industrijalaca upotpunjena crkvenim agitovanjem ponovo su uticala na tretman i status sporta.

Možemo konstatovati da Skemblerov prikaz razvoja sporta u Engleskoj pokazuje da je status i tretman sporta u ovoj zemlji bio direktno zavistan od shvatanja i interesa elita vlasti. Ovaj njegov uvid mogao bi da predstavlja dobru polaznu osnovu za proučavanja uticaja elita vlasti na sport ali i za proučavanja eventualne povezanosti u društву etabliranih i privilegovanih shvatanja i tumačenja sporta sa ovim interesima.

U nastavku izlaganja britanski sociolog analizira fenomen poznat kao **pedestrijanizam**, pod kojim se podrazumeva trčanje ili hodanje zarad opklade. Ovaj oblik "profesionalnog trčanja" izum je plemstva iako u ovim trkama nisu participirali plemići nego njihove sluge. Skembler ističe da je pedestrijanizam mnogo pre nastanka popularnih sportova predstavlja veoma popularnu i profitabilnu aktivnost za njegove aktere koji su ukoliko ostvare pobedu mogli veoma dobro da zarade. Ovo trčanje i/ili hodanje zarad opklade koje je u jeku

popularnosti bilo krajem osamnaestog i početkom devetnaestog veka utrlo je put etabriranju takmičarskih sportova na mesto omiljene narodne zabave u gotovo svim engleskim gradovima. Samim tim, pedestrijanizam se transformisao u sport radničke klase, dok se upravljanje njime iz aristokratskih krugova preselilo u radničke pivnice i pabove mada su njime kako to u svojim istraživanjima na koje se Skembler referiše, sugerise Brejlsford, zapravo upravljali sitni industrijalci koji nisu zazirali od toga da brzo zarade, ne vodeći računa o tome kako će se to odraziti na fer i otvoreno takmičenje (Brailsford, 1991: 64-65).

Fenomen pedestrijanizma veoma je zanimljiv s obzirom na to da pokazuje kako su već prvi tragovi onoga što možemo nazvati savremenim sportom obeleženi uticajima različitih društvenih interesa, odnosno da je od samih svojih početaka savremeni sport odgovarao na različite društvene potrebe shodno čemu je i vršio različite društvene funkcije. Ovo je veoma važno pre svega zbog toga što se na fonu ovih činjenica mogu dovesti u pitanje u toku ovog rada toliko puta pomenute predstave o sportu kao društvenoj aktivnosti/delatnosti koja isključivo vrši stvaralačke, vaspitne i zdravstvene funkcije. Čini nam se da autor Sporta i društva nije više pažnje posvetio preispitivanju teorijskih konsekvensi koje bi mogле biti povučene na osnovu saznanja o karakteristikama pedestrijanizma.

Nasuprot pedestrijanizmu koji je iako je s vremenom nesumnjivo spao na niske grane isto tako nesumnjivo utabao put današnjoj atletici u uglednim javnim školama počeo je da se razvija "kult atletstva" oličen u konceptima "muževnosti" i "mišićavog hrišćanstva". O tome Skembler piše u odeljku Amaterizam i ugled. Ukratko rečeno ovaj autor na tragu nekoliko istraživanja kojima se tretira razvoj "kulta atletstva" u engleskim javnim školama ističe da je ovaj kult zapravo predstavlja kult od transparentnog ideološkog značaja. Na tom tragu on navodi Hargrivsove stavove po kojima su potomci vladajućih klasa putem organizovanih sportova usvajali jedinstvenu "buržoasku ideologiju" i praksu koja im je bila neophodna za uspešno integrisanje u okvire vladajućeg društvenog poretku. Hargriva između ostalog piše i sledeće: "Čovek je prvenstveno putem igara učio kako da bude džentlmen i putem njih je pokazivano kako u stvari treba da se ponaša jedan džentlmen. Učešće u školskim sportovima bio je način da se osoba uklopi u stalež i nauči kako da vlada potčinjenima. Mladi čovek je zahvaljujući sportu mogao da nauči sve - da ima pouzdanja u sebe i da se oslanja na sebe, da preuzme inicijativu i odgovornost, da kontroliše agresiju ali da ipak postupa odlučno, da nauči koliko je važno prilagoditi se utvrđenom stanju stvari, i nadasve, da bude lojaljan grupi" (Hargreaves, 1986:).

Sport je, kako to sugerise Skembler, ubrzo izašao iz zatvorenih zajednica kakve su bile škole, univerziteti i kasarne. Počeli su da se osnivaju prvi sportski klubovi dok su zanatlije, građanski službenci i poslovni ljudi stečeno slobodno vreme koristili za upražnjavanje različitih sportskih aktivnosti. Konačno, krajem 1865, Meli i Hjuz su preuzeli inicijativu za osnivanje Državnog olimpijskog društva čiji bi cilj bio da "pospeši i nagradi umešnost i snagu dodeljivanjem medalja i drugih nagrada izuzev novčanih". Ova inicijativa je urodila plodom. Kult atletstva u službi ideologije vladajuće klase potpuno se proširio.

Ovi uvidi pokazuju da je nastanak savremenog sporta povezan sa interesima vladajućih klasa u čijoj službi je savremeni sport dakle bio od samog svog nastanka. Drugim rečima, jedan od bitnih razloga konstituisanja organizovanih oblika amaterskog sporta kao i osnivanja sportskih klubova u Engleskoj u drugoj polovini devetnaestog veka jeste potreba da se društvu nametne ideologija koja će omogućiti održavanje statusa quo a sve zarad ostvarenja interesa vladajućih klasa/struktura. I ova saznanja dovode u pitanje mit o čistom sportu, sportu kao obliku nepatvorenog stvaralaštva.

Skembler svoje analize nastavlja pišući o konstituisanju Amaterske atletske asocijacije. On smatra da je nastanak ove asocijacije u Engleskoj zapravo označio prelazak na **savremenu** atletiku pod uslovom da se prihvati Gatmanova karakterizacija savremenog sporta. Ova asocijacija koja je osnovana 1880, a koja je nastala na tekovinama Amaterskog atletskog kluba, preuzeila je ulogu sastavljanja programa, organizovanja takmičenja, donošenja zakona u vezi sa sportom, definisanja pravila, sprovođenja kontrole itd., očigledno je predstavljala prvu birokratsku sportsku organizaciju. Britanski primer sledile su i ostale zemlje pa su slične organizacije osnovane i u Francuskoj 1887. godine, SAD 1888, Nemačkoj 1891. i u Švedskoj 1895.

Dakle, britanski sociolog insistira na tome da je engleski "model" sporta predstavljao paradigmatičan model sporta koji se ubrzo proširio na sve razvijene Zapadne zemlje. On isto tako smatra da je ovaj model sporta kao i njegovo širenje usko povezan sa pionirskim iskustvom i pionirskom ulogom Engleske u industrijskom kapitalizmu s obzirom na to da je ova kolonijalna sila koja je negde oko 1880. godine duboko zagazila u vode "druge faze" industrijske revolucije pipke svog carstva pružila gotovo po celom globusu pa je samim tim ostvarivala ekonomsku i svaku drugu, pa tako i sportsku dominaciju shodno čemu je sasvim prirodno i to da je svoje modele i paradigme organizovanja različitih životnih oblasti nametnula čitavom svetu.

Nama se pak čini da je najznačajniji uvid koji nam je Skembler ponudio u delu analize, u kojem se bavio konstituisanjem i širenjem engleskog modela sporta u drugoj polovini devetnaestog veka, uvid koji je ovaj autor tek uzgred pomenuo, a koji zapravo predstavlja ponavljanje nekih Gatmanovih stavova. Naime, on iznosi Gatmanov stav po kojem je prosto bilo "neizbežno" da se baš u Engleskoj, koja je u to vreme bila "dom industrijskog kapitalizma", konstituiše savremeni sport. Kao slikovito potkrepljenje ove tvrdnje britanski sociolog navodi jedan karakterističan navod iz Gatmanovih analiza nastanka savremenog sporta koji čemo i mi ovom prilikom navesti. Gatman piše sledeće: "Mnogi su već govorili o zapanjujućoj spremnosti Engleza da se klade na konjske trke, atletiku i boks. U osamnaestom veku jedan Francuz je, govoreći o engleskim običajima rekao: 'Nepredvidivost života, hoće li se brod vratiti s plovidbe ili ne predmet su njihove aritmetike. Tu naviku da sve proračunavaju prenose na igre i opklade, na sve gde postoji neki rekord'. Ta spremnost da se klade na konje, petlove, medvede, brodove i boksere išla je ruku pod ruku sa sve raširenijom spremnošću da rizikuju i ulože novac u englesku industriju koja se tada razvijala. Iz želje za rizikom i klađenjem proistekla je potreba za merenjem vremena i prostora. Kapitalističke računovodstvene knjige postale su bliski rođaci s listićima za beleženje sportskih rezultata. Odjednom smo se obreli u svetu kojim vladaju knjigovođe i kladioničari" (Guttman, 1978, 60).

Gatmanovi stavovi očigledno pokazuju da su društvene okolnosti determinisane razvojem industrijskog kapitalizma u velikoj meri uticale na nastanak i artikulisanje tokova daljeg razvoja savremenog sporta u čije okvire su npr. inkorporirana kapitalistička pravila uspostavljanja organizacija za upravljanje procesima razvoja savremenih sportova kao i zahtevi kvantifikacije i beleženja rekorda čime je savremeni sport od samog svog nastanka trpeo uticaje kapitalističke društveno-ekonomske formacije u okviru koje je pre svega igrao važnu ulogu u socijalizaciji kako buržoazije tako i proletarijata. Svako iole ozbiljnije proučavanje karakteristika savremenog sporta zato mora uzimati u obzir ove Gatmanove i Skemblerove stavove o vezama između industrijskog kapitalizma i savremenog sporta.

Poslednje poglavljje prvog dela knjige Sport i društvo njen autor je posvetio nastanku i razvoju savremenih olimpijskih igara. Ovaj autor na samom početku ovog poglavlja piše o primerima organizovanja "pseudoolimpijada" kakve su na primer bile kotsvoldske igre koje su se

održavale početkom sedamanestog veka u Engleskoj. Mi, međutim u okviru ovog prikaza nećemo posvetiti posebnu pažnju ovvim "pseudoolimpijadama" kao što se, uostalom, u ovom delu našeg prikaza nećemo osvrtati na brojne istorijske podatke i činjenice vezane za istorijat olimpijskih igara koje britanski sociolog iznosi s obzirom na to da ćemo pažnju posvetiti onim momentima njihovog nastanka i razvoja koji po našem mišljenju dovode u pitanje stereotipnu, institucionalno etabliranu i medijski eksponiranu paradigmu o Olimpijskim igrama kao amaterskom sportskom raju oslobođenom od služenja svakom spoljašnjem cilju, a kojima britanski sociolog možda nije posvetio dovoljnu pažnju.

Kao što je opštepoznato inicijator ponovnog uspostavljanja olimpijskih igara bio je francuski baron Pjer de Kuberten. Kuberten je rođen u aristokratskoj porodici u Parizu 1863. godine i odrastao je u domaćinstvu koje je bilo ubedeno da je Francuska izgubila rat protiv Pruske zbog opšte dekadencije koja je zahvatila francusku naciju. Ideje ovog aristokrata bile su usmerene u pravcu sprovođenja pedagoških reformi na fonu programa koji se oslanjao na stereotipne predstave o engleskoj mlađeži koje je sam Kuberten stekao prilikom čitanja Hjuzove knjige **Školski dani Toma Brauna (Tom Brown's Scholdays)**, a koje je, kasnije nadogradio prilikom svojih poseta Engleskoj, koju je, po svemu sudeći posetio najmanje desetak puta. Sve navedeno, kao i nepobitni uticaj koji je na Kubertena izvršio Tomas Arnold, upravnik škole ragbija u periodu od 1828. do 1842. ukazuju na to da je Kuberten zapravo bio ubedjen da je engleski školski sistem u dobroj meri zasnovan na "stvaralačkom potencijalu sportske umesnosti", predstavljao temelj stvaranja ogromnog britanskog carstva.

Smatramo da je Skembler na ovom mestu propustio da se upusti u promatranja uticaja, reklo bi se, krajnje pragmatičkih i utilitarnih razloga koji se odnose na upotrebu fizičkih i sportskih veština kao instrumenata za stvaranje izdržljivih, u skladu sa vladajućom ideologijom uvijenom u oblandu idealističkih predstava o razvijanju tela kao najslobodnijeg oruđa duše, vaspitanih i disciplinovanih mladih ljudi koji bi onda mogli biti najbolji sinovi nacije, pokorni podanici u miru i izdržljivi ratnici u ratu, na razvijanje Kubertenove ideje o tobož "univerzalnom amaterskom sportu" koja je uz pomoć njegovih političkih saveznika zaživila ne samo u Francuskoj gde su mnoge škole u svoje programe uvrstile fizičko vaspitanje i sport nego i na međunarodnom planu gde je nakon brojnih Kubertenovih pedantnih diplomatskih i lobističkih poduhvata i inicijativa o kojima britanski sociolog piše u svojoj studiji, njegova ideja o ponovnom uspostavljanju olimpijskih igara 1894. godine na skupu na pariskoj Sorboni konačno prihvaćena. Drugim rečima, sam nastanak savremenih olimpijskih igara pokazuje da su one od samog početka bile determinisane uticajima van sportskih faktora. To prema našem mišljenju zapravo znači da je priča o "univerzalnom amaterskom sportu" kao temeljnoj osnovi savremenih olimpijskih igara krajnje sumnjiva. Pre će biti da su olimpijske igre poslužile kao idealan okvir borbe za prevlast među nacijama, borbe kojom se potvrđivala superiornost, plemenitost, istrajnost belih muških subjekata kao ravnopravnih takmaka koji predstavljaju sopstvene nacije i potvrđuju zasnovanost i uzvišenost idealističkih i duhovnih ciljeva aristokratsko-buržoaskih ideologa a la Kuberten koji su se etabirali na pozicije čuvara svete olimpijske vatre, a zapravo su predstavljali čuvare vladajućeg poretku čije intencije su bile usmerene na stvaranje pokornih i disciplinovanih podanika. Rečju, olimpijske igre su od samog svog nastanka bile u službi očuvanja kapitalističkog statusa quo. Grejam Skembler je pak pišući o Kubertenu i međunarodnom olimpijskom pokretu pružio tek nagoveštaje za moguće preispitivanje uticaja vapsportskih faktora na nastanak olimpijskih igara čime je, ako možemo reći, načinio jedan od najvećih propusta u svojoj knjizi.

Pišući o nastanku savremenih olimpijskih igara, britanski sociolog pominje jednu veoma važnu činjenicu. Naime, on navodeći Krotia (Krotee, 1988), on ističe kako se Međunarodni olimpijski komitet u potpunosti može posmatrati kroz prizmu Weberove predstave o formalnoj, racionalno organizovanoj birokratiji s obzirom na to da su u okviru ove organizacije postojali "jasno definisani ciljevi i obrasci delovanja, s prihvatljivom regulativom i kontrolom koje su bile funkcionalno povezane sa ostvarenjem zacrtanih ciljeva".⁷ Ipak, Skembler smatra da bi se MOK mnogo bolje mogao opisati pomoću Mihelsovog "gvozdenog zakona oligarhije" koji ukazuje na to da se oligarhija odnosno vladavina nekolicine javlja čak i u najidealističijim organizacijama u kojima prema ovom autoru ideali vremenom postaju oruđe u rukama manjine. Zaključak se nameće sam po sebi. Skembler ka izvodi citirajući Krotija: "Kao što je to bio slučaj i kod prvih članova Komiteta koje je izabrao Kuberten, čini se da i današnjim MOK-om, kao i njegovim predsednicima u prošlosti, dominira elitni gornji stalež i, ponajviše evropska dedovina" (Krotee, 1988: 117).

Ovi navodi britanskog sociologa, kojima je takođe mogao mnogo ozbiljnije da se pozabavi, pokazuju da su savremene olimpijske igre, koje se i dan danas u široj javnosti predstavljaju kao uzvišene manifestacije svetske mladosti koje se održavaju u slavu veličine ljudskog duha i njegovih telesnih manifestacija/otelotvorenja, od samog početka obuhvaćene šapama oligarhije aristokrata i industrijalaca koji upravljaju olimpijskim igramama, artikulišu tokove njihovog razvoja i donose odluke od kojih su mnoge, poput odluke da se olimpijske igre 1936. godine održe u Berlinu - tom osinjem gnezdu nacističke ideologije, a sve zarad ostvarenja interesa ove nedodirljive manjine, najblaže rečeno skandalozne.

A o tom skandalu se éuti kako u okviru sportskih institucija i organizacija tako i u široj javnosti koja olimpijske igre percipira kao neupitnu i nesumnjivu vrednost. Skembler pak, referišući se na nekoliko istraživanja o zbivanjima u i oko olimpijskih igara 1936. Godine, ruši ovu dogmu o olimpijskim igramama. Kao prvo, on navodi Bejkerovu(Baker, 1982) tvrdnju po kojoj su lideri međunarodnog olimpijskog komiteta bili sasvim dobro upoznati s nacističkom diskriminatornom politikom usmerenom protiv sportista jevrejskog porekla kojima je 1933. godine zvanično zabranjeno da se takmiče sa arijevskim sportistima. Osim toga, on takođe navodi Bejkerovo zapažanje kojim ovaj autor konstatuje da su, budući da su savremene olimpijske igre, kako smo i sami to konstativali, od samog svog početka 1896. godine bile praćene nacionalističkim suparništvom praćenim koreografijom i dekorom ratničkih zastava, vojničkih marševa i patriotskih suparništava, olimpijske igre održane u nacističkoj Nemačkoj predstavljalje kulminaciju ovog procesa politizacije olimpijskih igara koji je dobio svoju definitivnu potvrdu i koji je odveden do apsurdnih granica.

Britanski sociolog takođe smatra da su ove olimpijske igre prve igre koje su bile **spektakularne**, pa se za njih može reći da predstavljaju uvod u novo razdoblje savremenih olimpijskih igara pa i sporta uopšte kao svojevrsnih **megadogađaja**. U tom kontekstu čuveni film „Olimpija“ koji je 1938. godine snimila i predstavila javnosti nemačka rediteljka Leni Rifenštal, može se smatrati pretečom savremenih masmedijskih spektakularističkih, pompeznih i propagandističkih predstavljanja sporta, posebno olimpijskih igara.

Bilo kako bilo, ove igre predstavljalje su značajan faktor " u sticanju legitimite i popularnosti nacističkog režima na domaćoj sceni, i sticanju legitimite i prihvatanja na međunarodnoj sceni", dok se MOK pokazao kao spremni " saradnik supernacionalističke politike fašizma". O svemu ovome možda ponajbolje govori izjava koju je Kuberten dao u svom poslednjem javnom nastupanju. Naime, on je izjavio da su igre u Berlinu bile "grandiozne" i

⁷Grejam Skembler, Sport i društvo, Clio, Beograd, 2007, str. 89.

organizovane "hitlerovskom snagom i disciplinom", te da su na "veličanstven način predstavile olimpijske ideale".⁸

U daljem toku izlaganja britanski sociolog daje pregled dešavanja na olimpijskim igrama u periodu nakon drugog svetskog rata pokušavajući da pokaže kako su sve posleratne olimpijade, poput one održane u Berlinu 1936.godine, bile instrumentalizovane i stavljene u službu ostvarenja nečijih skrivenih političkih i ideooloških interesa. Mi ćemo u tom kontekstu za ovu priliku apostrofirati "kapitalističke igre" u Los Andelesu koje su označile definitivno pretvaranje olimpijskih igara u megadogađaj za promociju kapitalizma. Primera radi, Skembler nas obaveštava o tome da su čak četrdeset tri kompanije dobile licencu za prodaju "zvaničnih" olimpijskih proizvoda, istovremeno navodeći Gatmanove podatke koji govore o tome da je Organizacioni komitet Olimpijade u Los Andelesu prodao televizijska prava mreži ABC za 225 miliona dolara, dok su evropske mreže Eurovision i Intervision zajedno platile još 22 miliona dolara, pri čemu na sve to treba dodati sumu od 11 miliona dolara koliko su na ime tv prava dodali Japanci. Osim toga Gatman navodi da je organizacioni komitet dobio još 130 miliona dolara od trideset velikih sponzora igara. Naravno, svi ovi sponzori zajedno sa Organizacionim odborom igara nakon igara povećali su konto na svojim računima. Možemo reći da je tvrdnja koju je izneo Gruno (Gruneau, 1984: 2), a po kojoj se Olimpijada u Los Andelesu "najbolje može razumeti kao potpuno razvijeni izraz ugradnje sporta u tržište međunarodnog kapitalizma koje stalno širi svoje granice", u potpunosti tačna.

Na kraju ćemo dodati da prema našem mišljenju upravo ova Olimpijada predstavlja paradigmatičan primer svojevrsnog kopernikanskog preokreta koji se dogodio u prostoru savremenog sporta nakon koga se sport kao polje realizacije različitih političkih i ideooloških interesa pretvorio u polje realizacije ekonomskih interesa postajući tako jedan od značajnih zamajaca nastajućeg postindustrijskog/neoliberalnog/multinacionalnog kapitalizma. Marksističkom terminologijom rečeno, sport više nijesamo deo društvene nadgradnje/ideoološke superstrukture; on sada takođe postaje i deo društvene baze/ekonomске infrastrukture. Upravo ovim promenama u prostoru savremenog sporta Grejam Skembler se bavi u drugom delu svoje knjige.

U prvom delu svoje knjige Grejam Skembler je, sledeći metodološko načelo po kojem je sportske aktivnosti moguće na pravi način tretirati, proučavati, interpretirati i razumevati tek ukoliko ih situiramo u kontekst epohe, civilizacije i kulture u okviru koje se ove aktivnosti manifestuju, jasno pokazao da se sport razvijao pod velikim uticajem društvenog miljea i čitavog niza različitih društvenih faktora čime je doveo u pitanje reklo bi se dominantne predstave o sportu kao transistorijskoj pojavi autonomne, slobodne i stvaralačke aktivnosti koja se kontinuirano razvija isključivo sledeći sopstveni unapred utvrđen telos. Ovi njegovi uvidi uprkos mnogim problematičnim momentima i u nekim delovima analize prema našem sudu nedovoljno produbljenim i dodatno kritički intoniranim pothvatima na dodatnom problematizovanju nekih tretiranih pojava mogli bi da predstavljaju značajan podsticaj za upuštanja u kritičke pothvate preispitivanja etabliranih shvatanja predstavljanja i tretiranja sporta; pogotovo u našoj sredini u kojoj je shvatanje sporta kao autonomne, slobodne i stvaralačke aktivnosti uzdignuto na nivo dogme koja se ne sme dovesti u pitanje shodno čemu se svako ko pokuša da je dovede u pitanje proglašava jeretikom koji postaje žrtva neke vrste ostrakizma.

⁸ Ibid. str. 102.

Sport u eri dezorganizovanog kapitalizma⁹

Grejam Skembler u svojoj knjizi "Sport i društvo" između ostalog upravo pokušava da sport situira u kontekst aktuelnog stupnja u razvoju kapitalizma nastojeći da pokaže kako pod uticajem kapitalističkih upliva i investiranja sam sport doživljava značajne promene pa ga utoliko nije moguće tretirati kao estetski fenomen imun na bolesti društva. On pokušava da stanje stvari savremenog sporta posmatra iz perspektive koja se oslanja/zasniva na Habermasovim uvidima o procesima, koji sledeći kolonizujuće intencije, aspiracije i imperative sistema u koji nemački filozof svrstava ekonomiju i državu, podrazumevaju to da sistem služeći se novcem i moći kao glavnim sredstvima uspeva da osvoji teritoriju tzv. **Lebenswelta (sveta života/lifeworlda)** koji se sastoji od privatne sfere (porodica) i javne sfere (kultura, mediji, sport). Naime, ova Habermasova dobro poznata i sada već klasična postavka kojom se vrši distinkcija i pravi razlika između **komunikativnog i strateškog delovanja**, kao i između **lifeworld-a i sistema**, okvir je za njegove kritičke analize onih procesa uslovljenih mehanizmom kapitalističke reprodukcije koji po njemu za ishodište imaju to da dolazi do kolonizacije sveta života od strane sistema odnosno do upliva strateškog delovanja u sfere komunikativnog, drugim rečima do primata instrumentalne racionalnosti karakteristične za proces rada u onim sferama koji bi od rada trebalo da se razlikuju, što će reći da bi trebalo da budu karakterisani i prožeti komunikativnim delovanjem. Sledеći ove svoje postavke, i sam Habermas je svojevremeno (između ostalog u radu "Sociološke zabeleške o odnosu rada i slobodnog vremena") pisao o sportu kao oblasti koja je postala objekt primene metoda racionalizacije karakterističnih za rad. Skembler okvir svoje knjige gradi upravo se referišući na ovakve Habermasove analize. Evo kako autor knjige "Sport i društvo" postavlja okvire u kojima će se kretati njegove analize u ovoj knjizi. U uvodu knjige on piše. "Reč je o okviru u kome se polazi od prepostavke da u **lifeworld-u** svakodnevna težnja ka bavljenju fizičkom aktivnošću i sportom biva - i to sve brže - 'kolonizovana' preteranom i nepredvidivom racionalizacijom sistema, to jest da njiome manipulišu podsistemi ekonomije (pri čemu koriste novac) i države (pri čemu koriste moć)".¹⁰

U drugom delu knjige koji nosi naslov "Karakteristike današnjeg sporta" na tragu u uvodu postavljenog okvira/teze autor pokušava da preispita i problematizuje odnos između sporta i zdravlja (četvrto poglavlje), da analizira tendencije pojave nasilja u sportu (peto poglavlje), kao i da kroz iznošenje konkretnih primera pobliže izloži oblike i modalitete kolonizacije i medijacija sporta od strane onih za koje je profit iznad svega, za koje je profit najuzvišeniji cilj nad ciljevima, onih koje sam autor naziva "**halapljivim bastardima**" (šesto poglavlje). Sledеći njegove analize, mi ćemo pokušati da u kratkim crtama - detaljnije upuštanje u predstavljanje analiza kojim se autor knjige bavi zahteva gotovo čitavu studiju - predstavimo nekoliko najvažnijih Skemblerovih uvida kojima se dovodi u pitanje po-sebi razumljiva, etablirana i u javnom diskursu dominantna i neprestano ponavljajuća predstava o sportu kao stvaralačkoj, uzvišenoj i za zdravlje korisnoj aktivnosti predstava koja je, oslonjena na onu čuvenu antičku krilaticu **man sano in corpore sana**, prerasla u svojevrsnu mantru savremenog sveta.

⁹ Autor pod terminom dezorganizovani kapitalizam podrazumeva kapitalizam koji se javlja u drugoj polovini sedamdesetih godina kada dolazi do krize tzv. države blagostanja. Umesto ovog termina mogli bi se koristiti termini globalni ili neoliberalni kapitalizam. Inače, termin dezorganizovani kapitalizam potiče od nemačkog sociologa i politikologa Klausu Ofea koji je 1985. napisao knjigu istoimenog naslova.

¹⁰ Grejam Skembler, Sport i društvo, Clio, Beograd, 2007, str. 14.

Baveći se odnosom između fizičke aktivnosti, sporta i zdravlja autor knjige Sport i društvo pokušava da kritički promotri ideju da je sport jednostavno nešto po sebi dobro i da stoga bavljenje sportom doprinosi održavanju, poboljšavanju i razvijanju zdravlja. Ova ideja, prema Skembleru, na scenu stupa u eri tzv. organizovanog kapitalizma kada se predstave o sportu kao sredstvu za stvaranje ličnosti, koja će vladati društvom ali i sredstvu za disciplinovanje omladine nižih slojeva stanovništva osobito radničke klase, predstave koje su karakterisale eru liberalnog kapitalizma, ustupaju mesto predstavama, afirmacijama i propagiranjima sporta kao aktivnosti koja povoljno utiče na zdravlje.

Skembler ovu predstavu/tvrđnju o sportu kao aktivnosti koja pozitivno utiče na zdravlje dovodi u pitanje tako što pokušava da ukaže na razliku između sporta i fizičke aktivnosti. Kao što su brojna istraživanja, poput onog koji je izvršila britanska uprava za zdravstveno obrazovanje (1996: 1) na koje se Skembler poziva, pokazala, redovno bavljenje fizičkim aktivnostima aerobnog tipa poput šetnje, džogiranja, plesanja i plivanja zaista povoljno utiče ne samo na fizičko nego i na psihičko zdravlje ljudi. Međutim fizička aktivnost je aktivnost koja se razlikuje od sporta po tome što bavljenje njome nije opterećeno takmičarskim duhom i imperativom postizanja predviđenog/propisanog sportskog rezultata kao ni potrebom za poštovanjem obrazaca, pravila i posebnih tehničko-taktičkih i kondicionih zahteva karakterističnih za različite sportske discipline i grane pa je samim tim upražnjavanje fizičke aktivnosti spontano i može da se odvija pod kontrolom svakog pojedinačnog participijenta neke fizičke aktivnosti uz znatno veće šanse da se prilikom izvođenja svake pojedinačne vežbe upražnjavaju ritmični pokreti.

Osim toga, autor upozorava i ukazuje na činjenicu koja govori o tome da postoji mnogo sportskih aktivnosti, mi bismo rekli sportskih disciplina i grana koje se međusobno veoma mnogo razlikuju i stoga ih nije moguće svesti na jasno vidljivu zajedničku suštinu koja bi predstavljala bit/identitet koji se ospoljava kroz svaki manifestovani sportski akt u bilo kojoj sportskoj disciplini/grani nezavisno od razvojne etape u kojoj se ove discipline/grane nalaze. Nasuprot tome, autor "Sporta i društva" smatra da se sport sastoji od aktivnosti koje imaju neke, vitgenštajnovski rečeno, "porodične sličnosti" ali se istovremeno među ovim aktivnostima mogu ustanoviti mnogobrojne razlike, od kojih neke u znatnoj meri utiču na stepen povoljnog uticaja na zdravlje koje treba da proizađe kao posledica upražnjavanja nekih od tih aktivnosti. Na tom tragu on nam predstavlja tipologiju fizičkih aktivnosti i sportova razvrstanih po stepenu opasnosti -od povređivanja koja ukazuje na to da jedino rekreativne aktivnosti poput tzv. džoginga kojeg upražnjavaju entuzijasti, zaista povoljno i blagovorno deluju na zdravlje, dok svi ostali oblici sportskih aktivnosti u rasponu od takmičarskih sportova bez kontakta (tenis, odbojka, itd.) preko takmičarskih sportova sa kontaktom (ragbi, fudbal, itd.) do opasnih/ekstremnih sportova (boks, planinarenje, itd.) nesumnjivo nose visok stepen rizika koji mogu negativno da utiču na zdravlje onih koji se bave ovim vrstama sportskih aktivnosti, pri čemu stepen rizika zavisi i od toga da li se neko bavi određenom sportskom aktivnošću na amaterskom/masovnom ili profesionalnom/vrhunskom sportskom nivou što je za Skemblera takođe veoma bitna razlika koja se mora uzimati u obzir prilikom tretiranja sporta.

Profesionalizacija sporta kao i tendencija preovladavanja takmičarskog duha prouzrokovane procesima komercijalizacije i komodifikacije sporta od strane nosilaca novca i moći u eri globalnog/dezorganizovanog kapitalizma zapravo predstavljaju najznačajnije faktore koji su uticali na stepen povećanja negativnog uticaja sporta na zdravlje pa je utoliko u ovom kontekstu u kojem posvećenje razvoju sopstvene ličnosti i poboljšanju zdravlja koje bi trebalo da

se realizuje kroz "posvećenost svršishodnom vežbanju" ustupa mesto nastojanju da se po svaku cenu bude bolji od drugih permanentno podsticanom insistiranjem na razvijanju takmičarskog duha uz istovremeno etabriranje imperativa sistematskog, dugotrajnog i intenzivnog vežbanja/treniranja a što je praćeno enormnim povećanjem broja takmičarskih obaveza sportista u relativno kratkim vremenskim periodima (npr. dve utakmice nedeljno u savremenom fudbalu) zaista iluzorno govoriti o povolnjom uticaju sporta na zdravlje.

Skembler smatra da je upravo pojmom dezorganizovanog kapitalizma takmičarski duh kao i trend profesionalizacije sportskih aktivnosti doživeo kulminacionu tačku pa je aktualno stanje stvari u domenu sporta u potpunosti obeleženo imperativom napornog i dugog treniranja koje mora početi još od rane mladosti kako bi sportisti bili spremni da u takmičarskim uslovima, koji zahtevaju ulaganje gotovo nadčovečanskih npora, postignu rezultate koji treba da im obezbede novčanu sigurnost ali i da istovremeno doprinesu da se poveća konto na računima onih koji ulažu novac u sport. Međutim, ovako intenzivno i naporno treniranje deluje iscrpljujuće na čovekov organizam pa shodno tome profesionalni sportisti, pogotovo oni koji spadaju u kategoriju tzv. vrhunskih sportista istovremeno sa postizanjem vrhunskih sportskih rezultata, slave, časti, ugleda i bogatstva, ozbiljno ugrožavaju svoje ne samo fizičko nego i mentalno zdravlje.

Navodeći primer jednog istraživanja, koje je na Burdijeovom tragu,¹¹ o habitusu ragbi kluba "Pontiprid" vršio Hau (Howe, 2001), Skembler ukazuje na to da klubovi više nisu "udruženja građana" koji treba da predstavljaju "identitet zajednice" s obzirom na to da su pod uticajem procesa komercijalizacije i komodifikacije, koji su se dogodili istovremeno sa procesom prerastanja/pretvaranja amaterskih u profesionalne sportiste sportski klubovi postali "potencijalno unosna" preduzeća koja ostvaruju ekonomsku dobit što samim tim utiče na igrače u smislu da oni u situaciji u kojoj predstavljaju radnike profitabilnih preduzeća nastoje da po svaku cenu sačuvaju svoje mesto u timu/radno mesto koje vrlo lako, u slučaju njihovog izostajanja zbog povrede, može zauzeti drugi sportista/radnik konkurent, pa utoliko veoma često moraju da "stisnu zube" i nastupaju povređeni i bolesni.

Autor ove knjige takođe pokušava da rasvetli svojevrsni paradoks koji se ogleda u činjenici koja ukazuje na to da u Britaniji dolazi do znatnog smanjenja obima fizičkih aktivnosti u okviru školskih ustanova u kojima sport praktično odumire, kao i do povećanja stepena gojaznosti, naročito dece upravo u vremenu u kojem se neprestano propagira i putem masovnih medija permanentno ponavlja mantra bavite se sportom. On smatra da se ovaj paradoks može objasniti ako se podje od načina uređenja države, odnosno načina funkcionisanja društvenih struktura u doba dezorganizovanog kapitalizma, pri čemu on svoje analize ovog problema/paradoksa zasniva na dve tačke koje se opet zasnivaju na različitim skupovima logike i odnosa.

Prva tačka pomoću koje Skembler pokušava da objasni ovaj problem/paradoks ističe logiku režima, logiku akumulacije kapitala i klasne odnose. Ovom tačkom objašnjavanja on ukazuje na povezanost činjenice koja ukazuje na to da fizička aktivnost i sport u doba dezorganizovanog kapitalizma predstavljaju sastavni deo kapitalističke ekonomije, pa su samim

¹¹ Pomenuto istraživanje je vršeno na Burdijeovom tragu u smislu da je realizovano na fonu pojma **habitus**, koji predstavlja jedan od najbitnijih pojmljiva u teoriji ovog francuskog sociologa. Ovaj pojam prema Burdiju označava "sistem društveno strukturisanih i društveno strukturirajućih dispozicija", odnosno princip delovanja objektivnih društvenih struktura na društvene aktere. Više o pojmu habitusa kao i o ostalim temeljnim pojmovima Burdijeove sociološke teorije poput kapitala i simboličkog nasilja videti u: Pjer Burdije, Nacrt za jednu teoriju prakse: tri studije o kabilskoj etnologiji, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1999.

tim postale profitabilne aktivnosti koje donose mnogo novca sa procesima potrage za postojanim identitetom karakterističnim za postmodernu kulturu, procesima potrage koji se između ostalog mogu kretati putevima postizanja/dostizanja identiteta u polju telesnog, drugim rečima u telu i putem tela. Skembler zapravo smatra da je nakon Liotarove postmoderne objave kraja **velikih** priča, nakon koje se o identitetu više ne teoretiše kao o nečemu što je čvrsto, stabilno, postojano, fiksirano, jednom - za - uvek - dato, nego upravo suprotno kao o nečem krhkom, nestabilnom, nečem što je nepostojano i privremeno, a što je samim tim izazvalo sveopštu krizu identiteta, na scenu stupio trend povezivanja identiteta "sa mnoštvom pobrkanih **malih** priča". Za ovakvo stanje stvari prema ovom autoru je itekako zaslužna i potrošačka kultura-ideologija koja je prema njemu opet proizvod vaskrsnuća objektivnog odnosa među staležima, a koja vrši hiperkomodifikaciju fizičkih aktivnosti i sporta koji su u funkciji postizanja zdravlja i telesnog identiteta kao jedne varijante posezanja za **malim** identitetskim pričama, hipermodifikaciju koja se vrši rukovođena logikom režima, akumulacije kapitala i održavanja klasnih odnosa što samim tim znači ovi režimi zapravo proizvode identitete i oblike življenja (lifestyla) koje ljudi u potrazi za identitetom biraju.

Osim toga, ovo postizanje/dostizanje identiteta u telu i putem tela istovremeno negativno utiče na zdravlje onih koji pribegavaju traganju za identitetom u polju telesnog s obzirom da fizička aktivnost koju oni upražnavaju upravo s ciljem da pronađu/dosegnu svoj identitet, a koja uz to ima potencijal da pozitivno utiče na zdravlje u toj prepostavljenoj pozitivnosti može, kako to Skembler napominje "biti podrivena sledećom formulom: **izgledati dobro znači osećati se dobro, znači osećati se zdravo**".¹² Pravi primer koji potkrepljuje ove tvrdnje jeste tzv. potkultura teretane. Oslanjajući se na Monaganovu (Moaghan, 2001) studiju o bodibildingu, Skembler ukazuje na to da odlazak u teretanu nema tako velike efekte na razvoj i poboljšanje zdravlja jer bodibilding nije aktivnost aerobnog tipa i stoga on ne doprinosi razvoju kardiovaskularnog sistema čije dobro stanje predstavlja svojevrsni cilj bavljenja fizičkom aktivnošću što samim tim ukazuje na to da je glavni cilj kojim se ljudi rukovode prilikom odlaska u teretanu zapravo promena izgleda tela "kako bi ono što više odgovaralo zamišljenom idealu zdravlja, mladosti i lepote" (Featherstone, 1991). Sve to zapravo znači da ljudi idu u teretanu da bi dosegli od strane društva etabliranu identitetsku matricu koja podrazumeva zdravog, mladog i telesno savršeno ubličenog belog muškarca kao otelotvorenja ideal-a savršene forme muškosti, muškarca sposobnog i nadmoćnog, najboljeg i najsjajnijeg, muškarca potpuno spremnog za trijumf u oblasti kojom se bavi.

Druga tačka pomoću koje Skembler pokušava da objasni trend znatnog smanjivanja stepena fizičkih aktivnosti u britanskim školama jeste tačka povezana s logikom vladanja i odnosom vlasti. On, naime, smatra da je znatno smanjenje obima fizičkog vaspitanja u školama direktna posledica zasebnog socijalnog poduhvata države kojim je ona odgovorila zahtevima današnje ekonomije. Jedan od vidova tog odgovora bila je masovna prodaja školskih igračkih započeta u vreme vladavine Margaret Tačer, ali i Džona Mejdžora i koja se, uprkos promjenjenoj retorici kojom se na sve strane proklamuje da se treba baviti fizičkom aktivnošću i sportom, nastavlja u vreme vladavine Tonija Blera. Sve u svemu Skembler iznosi procene po kojima je od 1982. godine "prodato neverovatnih šest hiljada školskih igračkih" (Kelso, 2002). Sve ovo, kako on smatra, pokazuje da se današnja politika koja ima dva lica, odvija u svojevrsnom procepu između s jedne strane imperativa da se sprovodi politika koja će pogodovati akumulaciji kapitala i interesima finansijski najmoćnijih činilaca čije oličenje u današnjem dezorganizovanom kapitalizmu predstavljaju velike multinacionalne korporacije, a sa druge strane potrebe da se

¹² Ibid. str. 139.

obezbedi legitimitet kao i poverenje kod biračkog tela. Ipak, onaj prvi imperativ očigledno je suviše glasnim tonom iskazan pa državni moćnici u epohi dezorganizovanog kapitalizma postaju puki izvršioci naredbi i naloga kapitalističkog establišmenta.

Na kraju razmatranja o paradoksalnoj situaciji, u kojoj s jedne strane postoji imperativ/mantra bavljenja nekim oblicima fizičke aktivnosti i sporta u cilju razvoja zdravlja i dostizanja idealeta lepog izgleda, dok s druge strane imamo pravu epidemiju gojaznosti, Skembler još jednom potcrtava i naglašava uticaj logike kapitala na stvaranje takve situacije. Ističući da propagiranje raznih vidova fizičke kulture i sporta donosi profit, on naglašava da propagiranje brze hrane, sokova i visokotehnoloških oblika zabave takođe donosi profit što samim tim objašnjava ovu tako nelogičnu, ali za kapitalističku logiku očigledno tako logičnu situaciju koja, dakle, donosi ogromni profit kako proizvođačima brze hrane, sokova i visokotehnoloških oblika zabave koji ljudi pretvaraju u bezlične gojazne konzumente tako i industriji fitnesa, bodibildinga i sporta koja ove bezlične gojazne konzumente treba da dovede u red i pretvori ih u mlade, zdrave i telesno uobličene cool i trendi individue, naravno uz izvesnu cenu koju ove individue moraju da plate svojim spasiocima. Čudni su putevi kapitala, zar ne?

Ovaj britanski sociolog takođe iznosi zanimljiva zapažanja o trendu sve većeg porasta dopinga u sportu pri čemu se prvenstveno bavi pitanjem vrhunskih sportista koji s jedne strane predstavljaju ugledne i poštovane idole mlađih naraštaja kako na lokalnom tako i na globalnom nivou, dok sa druge strane koriste nedozvoljena sredstva koja su im neophodna na putu postizanja vrhunskih rezultata koji donose slavu, prestiž i bogatstvo. I ovaj trend, odnosno ovu pojavu, on objašnjava oslanjajući se na logiku režima, logiku klasnih odnosa, i pre svega logiku akumulacije kapitala. Polazeći od teze po kojoj je postmodernistička kultura, iako ne u **celini**, ipak u velikoj meri determinisana logikom akumulacije kapitala i klasnih odnosa, Skembler smatra da čitav niz fenomena poput nastanka novih formi identiteta, procesa individualizacije i tehnologija ličnosti stupa na scenu zahvaljujući uticaju ove logike i njenih karakteristika koje su se ispoljile u prelasku sa organizovanog na dezorganizovani kapitalizam. U tom kontekstu on piše o fenomenu "**self-turnover-a**" koji po njemu podrazumeva to da neki pojedinci, imaju ne samo kapacitet da se predstavljaju u drugaćijem svetlu u zavisnosti okolnosti, publike i konteksta, nego i kapacitet da zaista budu drugačiji. Upravo sportisti, pogotovo oni koji spadaju u tzv. profesionalne i vrhunske sportiste, postaju sve sposobniji da se prilagode "onome što (modernistički) psiholozi obično nazivaju kognitivnom disonanci: oni **bez ikakvih problema** mogu da žive s dvostrukom predstavom o sebi - s jedne strane su zakonu posušni građani koji zaslužuju ugled i poštovanje, a s druge strane su korisnici nedozvoljenih supstanci koji žude za slavom i bogatstvom".¹³ Zato Skembler konstatiše da ovi sportisti sebi daju za pravo da u isto vreme budu i moralni i nemoralni, što zapravo znači da oni postaju ljudi sa dvostrukom ličnošću. Mi se sledeći ove uvide možemo samo zapitati da li ovakvi ljudi zaista treba da predstavljaju idealne uzore za mlađe širom sveta što u aktualnom civilizacijskom trenutku jeste slučaj?

Zaključak se sam po sebi nameće. Naime, svi ovi fenomeni pojavili su se na sceni zahvaljujući kapitalističkoj kolonizaciji i potpunoj komodifikaciji sporta koja je sportske aktivnosti transformisala u sirovine kapitalističke eksploracije rukovođene logikom akumulacije kapitala čime su ove aktivnosti postale sredstvo za postizanje društvenog statusa, slave, položaja i ugleda koji sportiste delegiraju za ulazak u visoku klasu što opet doprinosi sticanju ogromnih količina novca kako sportista tako i onih pripadnika kapitalističkog establišmenta koji su vlasnici sportskih klubova pa je samim tim i korišćenje nedozvoljenih sredstava dozvoljeno sredstvo s obzirom da donosi slavu i bogatstvo sportistima i kapitalističkom establišmentu. Zato Skembler s

¹³ Ibid. str. 149.

punim pravom konstatuje da se to što sportisti koriste drogu sa sociološkog stanovišta ne može objasniti bez osvrta na logiku akumulacije kapitala i klasnih odnosa.

Na kraju pregleda uvida i analiza koje je Skembler ponudio u četvrtom poglavlju svoje knjige možemo reći da nam se čini da je ovaj autor veoma jasno pokazao kako je prelazak sa organizovanog na dezorganizovani kapitalizam koji je praćen tendencijama, kako to on na fonu Habermasove postavke piše, kolonizacije **life world-a** od strane **sistema** znatno ubrzao procese kapitalističke hipermodifikacije sporta koji samim tim ne može biti tretiran kao stvaralačka aktivnost koja povoljno utiče ne samo na razvoj zdravlja nego i razvoj sveukupne ličnosti onih koji se bave sportom kako to pokušavaju da nam predstave zastupnici akademске doxe i masmedijski moguli.

U petom poglavlju svoje knjige Skembler pokušava da se pozabavi pojmom nasilja u sportu, nasilja koje se otvoreno prikazuje kroz sport, i koje na izvestan način počinje da predstavlja neophodni dekor gotovo svih sportskih manifestacija našeg vremena. Na samom početku ovog poglavlja on ističe da snažno prisustvo nasilja u sportu u epohi dezorganizovanog kapitalizma u neku ruku potvrđuje tezu Norberta Elijasa prema kojoj je istorijski "proces civilizovanja" zahvatio čitav Zapad ali ne i sport. Pišući o tzv. figuracionom pristupu nasilju sportu koji je nastao pod uticajem upravo Norberta Elijasa, on ističe da je, nakon što je aristokratija u Engleskoj u devetnaestom veku stekla i usvojila civilizovanije navike i oblike ponašanja, vladanja i ophodenja, shodno čemu je unapredila i organizovala manje nasilne i civilizovane oblike zabave, među kojima istaknuto mesto zauzima sport koji postaje najrasprostranjeniji vid zabave u slobodnom vremenu (ono gotovo da biva sportivizovano čime sport postaje neka vrsta svetovne religije) i u dvadesetom veku došlo do pojave procesa komercijalizacije i profesionalizacije sportske aktivnosti, procesa koji kulminiraju u epohi dezorganizovanog kapitalizma a koji su revitalizovali nasilje koje, iako zvanično nedozvoljeno, postaje prečutno dozvoljeno sredstvo koje se koristi za postizanje sportskih ciljeva čime nasilje u sportu postaje sve uobičajenija pojava.

U kontekstu uvida o trendu sve veće zastupljenosti nasilja u okviru sportskih aktivnosti u epohi dezorganizovanog kapitalizma on zapravo pokušava da preispita i u izvesnoj meri problematizuje Daningove tvrdnje prema kojima je došlo do civilizovanja sporta pa je samim tim uspostavljen visok stepen pojedinačne i društvene kontrole nad nasiljem koje se u okvirima sporta pojavljuje. Naime, Daning na fonu Eliasove postavke prema kojoj je proces civilizovanja odraz zamene **segmentalnog vezivanja funkcionalnim vezivanjem**, pri čemu se pod segmentalnim vezivanjem podrazumeva vezivanje koje deli društvo na homogene blokove koji štite svoje granice od eventualnih invazija autsajdera shodno čemu je ova vrsta vezivanja podložna visokoj stopi nasilja u društvenim odnosima (pri čemu su manifestacije nasilja nabijene emocionalnim i afektivnim sadržajima,) dok se pod funkcionalnim vezivanjem podrazumeva vezivanje koje nastaje kao rezultat društvene međuzavisnosti koja nastaje i koja se prepoznaje na osnovu složene podele procesa rada, pa samim tim kod ovog vezivanja nasilje podleže visokom stepenu kontrole, iznosi tvrdnju po kojoj je u okviru sporta upravo došlo do zamene segmentalnog funkcionalnim vezivanjem, čime je po njemu sport postao podložan postepenom civilizovanju. On svoje tvrdnje pokušava da potkrepi analizama današnjeg ragbijia smatrajući da je ovaj sport primer "civilizovanog sporta" s obzirom na to da se od drevnih formi razlikuje u barem četiri aspekta. Kao prvo, u savremenom ragbiju postoji formalni skup pravila koji služi za kontrolisanje fizičke sile putem izričitog zabranjivanja postupaka poput udaranja protivnika pesnicom ili nogom. Drugo, postoji sistem definisanih kazni koje se primenjuju protiv onih koji krše pravila, pri čemu je ostavljena mogućnost da se prestupnik isključi iz igre. Treće, u

savremenom ragbiju postoji institucija sudije. I kao četvrtu, stvoreno je nacionalno telo tzv. Ragbi unija, koja propisuje i primenjuje pravila.

Uprkos tome što napominje da je zaista teško odupreti se ovom dokumentovanom insistiranju na postepenom procesu civilizovanja u sportu Skembler upozorava da je pojavama procesa kolonizacije i komodifikacije sporta u epohi dezorganizovanog kapitalizma, pojavama koje su sport okovale lancima surovog profesionalizma, došlo do transformisanja fizičke snage, smelosti i žustrine igrača koji ponovo vraćaju u život nešto "od svog nekadašnjeg emocionalnog i afektivnog sadržaja" čime se vrata za vraćanje nasilja u sport ponovo otvaraju, pa zato nije moguće isključiti mogućnost pojave decivilizujućih uzgona u budućnosti. I u ovom slučaju on insistiranjem na imperativima koje podsistem ekonomije - u ovom slučaju britanski sociolog ističe uticaj televizije - posredstvom medija nameće sportskim aktivnostima, koje kao sastavni deo ekonomije dezorganizovanog kapitalizma moraju biti profitabilne, pokušava da pokaže kako su pojave negativnih procesa u okviru savremenog sporta generisane upravo njegovom kolonizacijom i komodifikacijom od strane sistema, tačnije rečeno podsistema ekonomije i podsistema države.

Međutim, Skembler svoja objašnjenja ne zasniva rukovodeći se isključivo jednom logikom. Da je tako, potvrđuje njegov pokušaj razumevanja fudbalskog huliganizma. Prikazujući različite pristupe i teorijske perspektive koje se koriste za objašnjavanje problema fudbalskog huliganizma, on napominje da svaka od ovih teorijskih perspektiva zanemaruje neke bitne činjenice, odnosno, kako on to kaže, neke logike i odnose. Tako se na primer figuracionom pristupu fenomenu fudbalskog huliganizma može prigovoriti da njegova objašnjenja ovog fenomena zanemaruju klasne i nalogodavne odnose ili pak da, kako im je to prigovorio Armstrong, svojim tretiranjem vinovnika nasilja na fudbalskim utakmicama kao "necivilizovanih unazađivača socijalne evolucije" zapravo odvraća pažnju javnosti od nasilja koje se vrši kroz brojne ratove koji se vode i koji gotovo iz dana u dan donose nove žrtve i spram kojih huliganizam navijača izgleda kao dečija igra. Tzv. "oxfordskoj školi", koja u proučavanju fenomena huliganizma zastupa socijalno-psihološko stanovište prema kojem je nasilje na fudbalskim stadionima pročišćujuće, "ritualno" nasilje koje potpomaže oslobođanje agresivnih impulsa kod adolescenata koji potiču iz radničke klase, shodno čemu ovu ritualizovanu agresiju u izvesnoj meri treba tolerisati da bi se pažnja javnosti usmerila ka ozbiljnijim manifestacijama nasilja, u drugim segmentima društva može se pak prigovoriti da posmatra isključivo nasilje na stadionima pri čemu ga svodi na ritualnu dimenziju koja nesumnjivo postoji čime van fokusa pažnje ostaju mnogo ozbiljniji i organizovани oblici nasilja koje se manifestuje van stadiona u vreme pre i posle same fudbalske utakmice.

Radovima Tejlora, koji je zastupnik marksističkog pristupa problemu fudbalskog huliganizma po kojem je huliganizam nastao kao posledica otuđivanja klubova od fudbalske potkulture radničke klase koja nakon komercijalizacije klubova više nije mogla da bude uključena u klubove, koncipirane kao "kolektivna demokratski strukturirana preduzeća" gde su igrači, treneri i navijači bili " uključeni u jedan oblik 'učesničke demokratije' radničke klase, "pa je na ovo otuđivanje odgovorila primenom nasilja koje ima za cilj da "svoju igru" vrati sebi, upućeni su mnogi prigovori kojima je ovom autoru zamereno da nije pružio dovoljan broj empirijskih pokazatelja pomoću kojih bi utemeljio svoje postavke. Slični prigovori upućeni su i na račun Centra za savremene kulturološke studije čiji predstavnici su se takođe bavili problemom fudbalskog huliganizma, pri čemu su, slično Tejloru, ovaj fenomen posmatrali u kontekstu sve izraženije profesionalizacije i "spektakularizacije" fudbalskog sporta,

naglašavajući da je huliganizam posledica reakcije radničke klase na ove procese kojima je ova igra od njih na izvestan način otuđena.

Nakon pregleda ovih pristupa i teorijskih perspektiva posmatranja fenomena i problema fudbalskog huliganizma, Skembler iznosi nekoliko zaključaka. Kao prvo, on naglašava da nijedna teorijska perspektiva očigledno nema i ne može da ima monopol nad istinom kada je u pitanju proučavanje različitih fenomena i problema u domenu sporta. Kao drugo, on naglašava da svi ovi pristupi i teorijske perspektive konvergiraju u nekim tačkama, pa se tako na primer svi slažu da je "fudbalski huliganizam fenomen svojstven određenom staležu i polu". Trećim zaključkom on poziva na što je moguće potpuniji tretman ovog fenomena i problema što zapravo predstavlja njegov pristup razumevanju fudbalskog huliganizma. U tom kontekstu on napominje kako se pored korišćenja logika režima, akumulacije kapitala (i klasnih odnosa) zatim patrijarhalnih odnosa (i odnosa među polovima) prilikom tretiranja različitih fenomena i problema savremenog sporta, pa tako i fudbalskog huliganizma, u obzir mora uzeti i logika tribalizma (i etničkih odnosa). Pod ovom logikom on podrazumeva sve izraženije pojave mobilizacije etnonacionalističkih osećanja i aspiracija. Da se mobilizacija etnonacionalističkih osećanja i aspiracija zaista manifestuje putem nasilnog ponašanja na sportskim terenima potvrđuje situacija na eks-jugoslovenskim prostorima na kojima je nasilje na stadionima prethodilo eskalaciji nasilja koje je dovelo do rata, pa samim tim tvrdnja britanskog sociologa zaista ima empirijsku podlogu.

Skembler na kraju ove rasprave o fudbalskom huliganizmu iznosi stav prema kojem ne treba verovati u **jednu** sveobuhvatnu teoriju koja objašnjava ovaj fenomen. Nasuprot tome on predlaže da se sve figuracije sagledavaju iz ugla različitih logika i drugaćijih skupova odnosa pri čemu treba nastojati da se zadrži neprestana dijalektika između empirijskih pregleda i celokupne slike. Ovaj njegov metodološki stav nagoveštava njegov pristup objašnjavanju sporta i njegovog odnosa sa društvom kojeg je on nazvao **model slagalice**, a o kojem je pisao na kraju svoje knjige.

Sumirajući priču o razumevanju fudbalskog huliganizma ovaj britanski sociolog skreće pažnju na dve stvari. Pre svega ističe kako zaista treba uvažiti Armstrongove tvrdnje po kojima iza osuda i žigosanja fudbalskog huliganizma kao i svih drugih manifestacija nasilja u domenu savremenog sporta od strane moćnih elita zapravo stoje jake ideološke pobude i razlozi kojima se pokušava izvršiti svojevrsno obmanjivanje javnosti putem s ciljem da se ljudi ubedaju da elite vode računa o nasilju kojeg osuđuju i na čijem suzbijanju rade, dok na drugoj strani iste te elite vode ratove praćene brutalnim manifestacijama nasilja. Na ovaj način moćne elite pokušavaju da ubede javnost u to da je **za razliku** od fudbalskog huliganizma i drugih oblika nasilja u domenu savremenog sporta nasilje koji **oni** sponzorišu civilizovano, šta više da je milosrdno i andeosko. Osim toga on takođe još jednom ističe da se argument koji govori u prilog pojavljivanju decivilizujućeg uzgona može objasniti pomoću činjenice koja ukazuje na zamenu modernističkih **velikih** priča postmodernističkim **malim** pričama, nakon koje su merila utemeljena u univerzalnom moralu i sistemu vrednosti izgubila na značaju što je istovremeno uticalo na to da se i norme koje zabranjuju nasilje relativizuju čime je pojedincima u dezorganizovanom kapitalizmu omogućeno da budu nasilniji u jednom "statusu/ulozi/identitetu" nego u drugom u kojem mogu da predstavljaju heroje. Ovom konstatacijom on zapravo pokreće pitanje o "huljama" i "herojima", odnosno o "huljama kao herojima" o kojem detaljnije raspravlja u podpoglavlju upravo posvećenom tretiranju ovog pitanja.

U okvirima savremenog sporta postoji veliki broj vrhunskih sportista koji se uprkos sklonosti ka nasilnom ponašanju u javnosti percipiraju i tretiraju kao heroji. Ovaj fenomen

Skembler objašnjava oslanjajući se na postavku o postmodernizovanoj kulturi u kojoj se insistira na formiranju promenljivih i prolaznih identiteta shodno čemu je sasvim uobičajeno da sportisti ili gledaoci u različitim situacijama biraju različite identitete, pa tako neko u javnosti može istovremeno biti percipiran i kao miroljubiv i kao nasilan.

Kao po običaju, britanski sociolog pojavi tzv. **self-turnovera** kao posledice "kulturološkog zaokreta" od modernizma ka postmodernizmu tretira i interpretira pokušavajući da ga situira u kontekst prelaska sa organizovanog na dezorganizovani kapitalizam koji je prema njemu vaskrsao logiku odnosa među klasama. Naravno, na fonu svog shvatanja po kojem se objašnjavanje jedne pojave ne može vršiti isključivim oslanjanjem na jednu logiku ili jednu vrstu odnosa, on pokušava da u razumevanje i objašnjavanje fenomena **self-turnovera**, odnosno fenomena istovremenog igranja uloga hulje i heroja tako karakterističnog za savremeni sport, uključi i logiku časti i na njoj zasnovane odnose statusa i slave. U tom kontekstu on se oslanja na tipologiju slave koju je u svom delu "**Iluzije besmrtnosti**" (**Illusions of Immortality**) izvršio Džajls (Giles, 2000: 110-116). Naime, on je napravio razliku između "javnih ličnosti", "zaslužene slave", "zvezda šoubiznisa" i "slučajne slave". Kada je reč o sportistima njihova slava po njemu spada u kategoriju "zaslužene slave" s obzirom da je, kako on tvrdi, potrebno da neko, na primer, bude dobar fudbaler da bi uopšte mogao da postane slavan, pa je samim tim slava koju neki vrhunski fudbaler stekne sasvim zaslužena. Autor „Sporta i društva“ međutim ovaj stav dovodi u pitanje pitajući zašto od mnogo dobrih fudbalera samo neki poput Dejvida Bekama postaju zaista slavni u toj meri da postaju globalne zvezde? Možda zato što se slava ne stiče nego se dobija. To zapravo znači da mediji biraju nekolicinu vrhunskih sportista od kojih medijskim eksponiranjem stvaraju globalne zvezde. Ili kako je to napisao Sted: "Mediji stvaraju sportske ličnosti da bi prodavali svoje programe i novine, pri čemu sportisti postaju medijska roba koja sa sportom zapravo nema nikakve veze" (Stead 2003: 191). A s obzirom da živimo u relativizovanoj kulturi karakterisanoj popustljivošću prema onome što Skembler podrazumeva pod izrazom **self-turnover** sasvim je realna mogućnost da mediji shodno svojim interesima slavnim učine nekog ko je sklon nasilju što znači da medijske strategije bez problema od hulja mogu načiniti heroje.

U delu knjige u kojem predstavlja razvoj boksa i borilačkih sportova koji u epohi dezorganizovanog kapitalizma doživljavaju uspon i postaju najpopularniji sportovi pri čemu ovu povorku popularnosti predvode ekstremni borilački sportovi britanski sociolog nedvosmisleno pokazuje kako nasilno ponašanje postaje sasvim prihvatljivo. Borilački sportovi su u eri dezorganizovanog kapitalizma postali sredstvo sticanja slave i ugleda, pa zato mnogi sportisti koji obilato koriste nasilje kako na sportskim borilištima tako i van njih, sportisti poput kontroverznog američkog boksera Majka Tajsona postaju zvezde/heroji postmodernističke kulture. Drugim, Skemblerovim rečima rečeno, "čak i borci koji se bave zabranjenim veštinama, za koje se sa sigurnošću može reći da su primer hulja koje su postale heroji, mogu se i proslaviti i obogatiti u dezorganizovanom kapitalizmu".¹⁴ Zato i ne treba da nas začudi činjenica koja govori o tome da borbe bez ikakvog ograničenja kao moderne/postmoderne varijante grčkog *pankrationa* surove kombinacije rvanja i boksa odnosno kako je to opisao Platon "mešavine lošeg rvanja i lošeg boksa" postaju sve bolje pozicionirane na sportskoj sceni čak u toj meri da postoje lobiji koji se zalažu za uključivanje *pankrtiona* u okvire programa savremene olimpijade. Da, ovaj britanski sociolog definitivno je u pravu kada konstatuje da "necivilizovano ponašanje još jednom postaje isplativo i prihvatljivo".¹⁵

¹⁴ Ibid. str. 181.

¹⁵ Ibid. str. 182.

Skembler se takođe osvrće i na upade žena na teritoriju koja je odvajkada pripadala muškarcima, teritoriju borilačkih sportova. Reč je zapravo o tome da je poslednjih godina na sportskoj sceni prisutan trend sve većeg participiranja žena u sportovima za koje se tradicionalno smatra da su muški, sportovima poput ragbija, boksa, ali i onim sportovima koji se svrstavaju u grupu ekstremnih borilačkih sportova. I dok s jedne strane liberalne feministkinje pozdravljaju i veličaju ovaj trend, smatrajući da je dobro to što je ženama omogućen pristup svojevrsnim zabranima namenjenim isključivo za muškarce, dok pak sa druge strane radikalne feministkinje čini se s pravom postavljaju pitanje "da li će žene **zaista** biti slobodnije ili moćnije ako se budu bavile sportovima koji su tradicionalno muški, ponekad i nasilni",¹⁶ autor Sporta i društva smatra da problem nije u tome da li ženama treba dozvoliti da se biju zato što to rade i muškarci, nego pre svega u tome što je uopšte dozvoljeno da se tuča kao takva dopušta, a sve češće i glorifikuje samo zato što je ova legalizacija nasilja, kako u sportu tako i van njega, legalizacija koja dobija legitimitet od strane logike oblika uređenja i nalogodavnih odnosa, pogodna za kolonizaciju odnosno komodifikaciju sporta u skladu sa logikom kapitala i klasnih odnosa koji vaskrsavaju u eri dezorganizovanog kapitalizma i njegovih intencija kolonizacije i komodifikacije svega postojećeg.

Zaključujući priču o sve prisutnijoj pojavi nasilja u okviru savremenog sporta britanski sociolog još jednom ponavlja svoje dobro poznate stavove. Dezorganizovani kapitalizam koji se karakteriše vaskrsnućem klasnih odnosa koji zajedno sa logikom akumulacije kapitala iskazuju intencije kolonizacije i optimalno efikasne komodifikacije svega što može doprineti upravo akumulaciji kapitala uspeo je da stvori kulturološku formu, a to je prema ovom autoru u aktualnom civilizacijskom trenutku postmodernistička kulturna forma **self-turnovera**, koja nasilje potpuno toleriše i tretira ga i plasira kao vid zabave, uspevajući da hulje predstavi kao heroje. Jednostavno rečeno, kapitalistički establišment legalizuje, legitimizuje i eksploratiše nasilje u cilju uvećavanja profita. "Profit ne zna za granice: da li crnci poreklom iz donjih slojeva radničke klase koji se bore (jedan protiv drugog), da bi umakli bedi u stvari samo služe za razonodu (belaca) (Wacquant, 2001)"? "I da li su te 'jake' žene koje se pridružuju tim muškarcima zapravo 'pobednice' ili 'gubitnice' "? (Mennesson, 2000).

U šestom poglavljju svoje knjige, poglavljju koje nosi naslov "**Kolonizacija i medijacija sporta**", Skembler nastoji da svoju postavku o ubrzanim procesima kolonizacije i komodifikacije sporta u eri dezorganizovanog kapitalizma na izvestan način konkretizuje pre svega putem pregleda nastanka i razvoja engleske fudbalske Premier lige koja je postala legitimno polje ostvarivanja poslovnih ambicija veoma bogatih ljudi vlasnika velikih kompanija osobito onih medijskih. Pokušajmo da u kratkim crtama prezentujemo njegovu argumentaciju.

Ovaj autor aktualni trend hiperkomodifikacije fudbala od strane medijskih magnata poput Ruperta Mardoka pokušava da sagleda u kontekstu istorijskog razvoja fudbalske igre, odnosno njenog društvenog položaja i statusa. Ako ostavimo po strani fudbalske korene koji sežu daleko u prošlost s obzirom da su rane forme fudbala postojale ne samo u Evropi i Americi nego i u Kini, o čemu Skembler i piše, dajući kratak pregled razvitka ovih ranih formi fudbalske igre, priču o fudbalu možemo započeti od 1863. godine kada je odvajanjem fudbala od ragbija u okviru engleskih akademija fudbal i zvanično konstituisan. Ubrzo nakon konstituisanja, kao i u drugim sportovima, i u fudbalu je nastao sukob između amaterizma i profesionalizma. Naime, već 1885. fudbalska asocijacija Engleske legalizovala je profesionalizam da bi ubrzo nakon toga 1888. došlo do formiranja Profesionalne fudbalske lige u okviru koje se takmičilo dvanaest klubova. O čemu je zapravo reč? Ako je amaterski fudbal predstavljao neku vrstu razonode za

¹⁶ Ibid. str. 183.

engleske džentlmene, njegova profesionalizacija, koja je podrazumevala uvođenje prodaje karata za utakmice kao i pružanje nadoknade fudbalerima koji sa klubovima stupaju u neku vrstu radnog odnosa, klubove je pretvorila u preduzeća koja moraju da vode poslovnu politiku i da se, kao što to u kapitalističkim uslovima uostalom čine i sva ostala preduzeća, bore za mesto pod tržišnim suncem.

Amaterizam je u Engleskoj odolevao sve do 1975. kada je reč "amater" izbrisana iz pravilnika Fudbalske asocijacije. U međuvremenu se fudbal krajem devetnaestog i početkom dvadesetog veka proširio van granica Evrope penjući se na presto svetske igre broj jedan. Procese širenja fudbala koji su se nastavili i može se reći da traju i do dan danas, pratili su procesi sve izraženije profesionalizacije koja je na kraju dovela do pretvaranja fudbalske igre u svojevrsnu privrednu granu odnosno do potpune kolonizacije i komodifikacije fudbalske igre od strane nosilaca krupnog kapitala. Podaci koje Skembler iznosi sami po sebi dovoljno govore. Naime, kako nas on obaveštava u ranom stadijumu profesionalizma, zarada fudbalera bila je ograničena pa je tako na primer odlučeno da maksimalna zarada fudbalera u sezoni 1901/02 bude četiri funte što za to vreme nije bila zanemarljiva suma s obzirom da su zanatlije bile plaćene dvostruko manje. Tokom većeg dela perioda između dva rata maksimalna plata fudbalera bila je oko osam funti nedeljno, da bi u periodu od 1945. do 1961. plate polako rasle sve do sume od dvadeset funti nedeljno tokom sezone i dodatnih sedamnaest funti tokom leta. U sezoni 1960/61, na mesto predsednika Asocijacije profesionalnih fudbalera dolazi Džimi Hil koji pod pretnjom štrajka insistira na tome da se ukinu ograničene zarade fudbalera. Nakon što je ovaj zahtev ispunjen, izgubljena je svaka kontrola nad prihodima i transferima igrača. A kada je 1968. ukinuta zabrana mogućnosti da fudbaleri angažuju agente i menadžere otvorena je potpuno nova etapa fudbalskog profesionalizma pa i fudbalskog sporta uopšte. Fudbaleri postaju putujući biznismeni koji potpisuju sponzorske ugovore sa brojnim kompanijama čije proizvode reklamiraju, koji osnivaju sopstvena preduzeća itd. Fudbaleri poput Kevina Kigena, Brajana Robsona i Garija Linekera potpisuju ugovore koji dostižu i milionske iznose.

Osim ove transformacije fudbalera koji od "fudbalskih robova" metamorfoziraju u "fudbalokrate" (Harding, 2003), pretvaranje ove igre koja poseduje status najvažnije sporedne stvari na svetu u jednu granu kapitalističke ekonomije sa sobom donosi još jedan fenomen, tačnije rečeno problem. Nakon što je 1995. usvojeno tzv. Bosmanovo pravilo doneseno u skladu sa članom 48 Rimskog sporazuma kojim se omogućava slobodno kretanje radne snage u okviru zemalja Evropske unije, otvorena je mogućnost neograničenog prelaska fudbalera iz jedne u drugu zemlju. Fudbalska mapa Evrope se menja. Najbogatiji klubovi iz najbogatijih evropskih zemalja počinju da kupuju najbolje igrače pri tom ostvarujući transfere koji dostižu sume od na primer četrdeset šest miliona funti, koliko je plaćen Zinedin Zidan. Isto tako, zahvaljujući velikoj popularnosti fudbalske igre klubovi zarađuju ogromne količine novca putem prodaje televizijskih prava što im omogućava da troše dodatni stečeni novac za kupovinu najboljih igrača. Posledica ovih procesa transformisanja fudbalskih klubova u svojevrsne poslovne kompanije ogleda se kroz ozbiljno narušavanje takmičarske ravnoteže s obzirom na to da bogati klubovi/kompanije u samom startu zahvaljujući koncentraciji kvaliteta u svojim redovima imaju mnogo veće šanse za ostvarivanje vrhunskih sportskih rezultata koji opet zahvaljujući tome što su sama takmičenja organizovana tako da pobednici ostvaruju finansijsku dobit, donose priliv novih novčanih sredstava a samim tim i otvaranje mogućnosti za dodatnu koncentraciju kvaliteta. Najbolji primer koji govori u prilog narušavanja takmičarske ravnoteže jeste engleska Premier liga u okviru koje se desilo to da u toku deset sezona samo jedan klub (Blekburn Rovers u sezoni 1994/95.) osvoji titulu a da to ne bude ili Arsenal ili Mančester Junajted. Ishodi mečeva postaju

gotovo predvidljivi, a sama fudbalska igra potpuno obesmišljena i pretvorena u večno vraćanje jednog istog.

Sve u svemu, uprkos postojanju zakonske regulative koja onemogućava velike fudbalske klubove, za koje se pre može reći da predstavljaju velike i zrele kompanije, da nastave sa širenjem kako horizontalnom integracijom (preuzimanjem drugih kompanija koje se bave istom delatnošću tako i vertikalnom integracijom (širenjem unazad ka izvorima resursa ili širenjem unapred ka potrošačima), postoji sve veća verovatnoća da će fudbalski klubovi/kompanije ući u procese potpune integracije sa velikim medijskim i zabavnim konglomeratima kako je to slučaj u SAD, što će dovesti do stvaranja nekakve evropske fudbalske superlige u kojoj će moći da participiraju samo izrazito bogati klubovi pretežno iz najrazvijenijih zapadnoevropskih zemalja. Za siromašne tu definitivno više neće biti mesta. Izgleda da će fudbal u 21. veku moći da igraju samo bogati. Bilo kako bilo, procesi ubrzane komercijalizacije, kolonizacije i komodifikacije fudbala koji su prema britanskom sociologu, čiju knjigu predstavljamo na globalnu scenu stupili prilikom prelaska iz organizovanog u dezorganizovani kapitalizam ovu igru su od narodne igre odnosno igre u kojoj su prevashodno, bilo kao neposredni akteri na fudbalskim terenima bilo kao navijači pored terena, učestvovali pripadnici radničke klase pretvorili u jednu od grana kapitalističke ekonomije koja, sledeći logiku akumulacije kapitala tu logiku svih logika, logiku nad logikama, donosi ogromne količine novca predstavnicima kapitalističkog establišmenta tim "halapljivim bastardima" potpuno i isključivo predanim sticanju ličnog bogatstva tim ljudima poput Ruperta Mardoka tog glavnog pokretača kolonizacije engleskog fudbala (Dobson/Goddard, 2001) kojem je kao uostalom i svim ostalim pripadnicima kapitalističkog establišmenta profit jedini i najuzvišeniji cilj.

Na kraju, ovaj britanski sociolog ističe kako je s obzirom na vaskrsnuće klasnih odnosa kao i na habitus kapitalističkog establišmenta potpuno i isključivo predanog logici akumulacije kapitala zaista nepotretno tvrditi da postoji nekakva zavera za kolonizovanje fudbala, zavera koju su skovali vlasnici klubova njihovi finansijski i pravni savetnici zajedno sa medijskim magnatima poput Mardoka. Jednostavno, uslovi koji vladaju u okviru dezorganizovanog kapitalizma u kojem logika akumulacije kapitala zajedno sa klasnim interesima ima značajnu prednost u odnosu na nalogodavne odnose koji bi trebalo da se sprovode pod okriljem vladinog i državnog sektora, omogućavaju da se vrši bespoštredna kolonizacija, komodifikacija i eksploracija svega postojećeg na tragu neoliberalne ideje o tržištu kao regulatoru svih odnosa, tržištu kao meri svih stvari. Na ove Skemblerove zaključke možemo dodati samo to da pri ovakovom stanju stvari u okviru savremenog fudbala pa i sporta uopšte zaista naivno pa možda čak i smešno zvuče akademска tretiranja sporta kao stvaralačke i za zdravlje pospešujuće aktivnosti.

Pored brojnih uvida o kolonizaciji, komodifikaciji i eksploraciji fudbala u eri dezorganizovanog kapitalizma autor Sporta i društva iznosi nekoliko veoma interesantnih zapažanja o reprezentaciji tj. medijaciji fudbala pa i sporta uopšte, medijaciji u kojoj kao i u komodifikaciji fudbala televizija igra glavnu ulogu. O čemu je zapravo reč? Pre svega, on ističe kako je zahvaljujući strukturalnim promenama koje su u dezorganizovanom kapitalizmu zahvatile radničku klasu došlo do raskidanja strukturalnog spoja između fudbala i radničke klase. Reč je o tome da je nakon procesa deindustrijalizacije i etabliranja nove kapitalističke ekonomske paradigme koja se zasniva na uslužnim delatnostima koje doživljavaju pravu ekspanziju, došlo do smanjenja industrijske radničke klase i ekspanzije tzv. "belih okovratnika"¹⁷

¹⁷ Termin "beli okovratnici" skovao je američki sociolog S. Rajt Mils u istoimenoj studiji, a pod njim je podrazumevao građane koji su u službi birokratije i administracije a koji, iako ne čine potpuno homogen društveni

čime je došlo do stvaranja jedne potklase radničke snage koja zauzima mesto na samom dnu klasne lestvice a čiji pripadnici među koje nesumnjivo spadaju navijači više nisu u mogućnosti da posmatraju fudbalske utakmice. Tako fudbalske utakmice koje se igraju na izuzetno dobro uređenim i veoma konformnim stadionima sada uglavnom posmatraju porodice pripadnika srednje klase i novih velegradskih elita.

Osim toga, fudbal se, kako to smatra britanski sociolog, više ne konzumira isključivo na tradicionalan način putem neposrednog prisustva gledalaca na mestu događaja odnosno na stadionu nego, što je sve zastupljenija pojava, posmatranja fudbalskih utakmica putem televizije. Sportski događaji, pri čemu su fudbalski događaji na prvom mestu, zauzimaju veliki deo programskog prostora svih televizija koje omogućavaju brojnim televizijskim navijačima, od kojih većina nikad nije bila na fudbalskim stadionima, da fudbal konzumiraju na način koji odgovara "kulturnom i socijalnom obrascu gledanja televizije" (Sandvoss, 2003: 138). U tom kontekstu je na fonu Bodrijarovih postavki o hiperrealnosti, simulakru i simulacijama moguće govoriti o hiperealnom, simuliranom fudbalu s obzirom na to da prenos utakmice koji se realizuje snimanjem utakmice iz više uglova uz mnoštvo ponovljenih i usporenih snimaka postaje bitniji od same utakmice što je fudbalsku igru pretvorilo u senku simulacije, pa je sada sama igra definisana njenom simulacijom, kako to sugerise Sandvos (Sandvoss 2003). Rečju, rodilo se novo božanstvo u vidu televizijskog fudbala.

Procesi medijacije fudbala prema Skembleru takođe nedvosmisleno govore u prilog relevantnosti njegovih, na tragu Habermasovih postavki, iznetih stavova o preteranoj racionalizaciji sistema i kolonizaciji **lifeworld-a** u eri dezorganizovanog kapitalizma u okviru kojeg odlučujuću ulogu ima ekonomski podsistem rukovođen logikama režima i akumulacije kapitala kao i intencijama uspostavljanja klasnih odnosa. Logičan i krajni ishod kapitalizma je kolonizacija, komodifikacija i eksploracija svega postojećeg za račun "halapljivih bastarda" poput Ruperta Mardoka.

Na kraju poglavljia o kolonizaciji i medijaciji sporta u kojem se prevashodno bavio procesima uticaja trendova koje je sa sobom doneo dezorganizovani kapitalizam na promene u okvirima fudbalske igre Skembler pokušava da ukaže na promenu paradigmе sportske ikonografije. On pokušava da uspostavi razliku između Muhameda Alija koji je bio oličenje modernističke sportske zvezde, i Majkla Džordana i Dejvida Bekama koji predstavljaju oličenja postmodernističkih sportskih zvezda. Dok je Muhamed Ali pažnju izazivao svojim kontroverznim postupcima poput prelaska u muslimansku veru, odbijanja da učestvuje u vijetnamskom ratu zbog čega je završio i u zatvoru, susreta sa državnicima, posvećenosti humanitarnom radu itd. nove sportske zvezde poput Džordana i Bekama pažnju javnosti zaokupljaju iz sasvim drugih razlika. Majkl Džordan je, kako to piše Naomi Klajn u svom delu "Ne logo", postao globalna superzvezda zahvaljujući reklamama za „Nike“ čime je na scenu stupio novi recept za uspeh koji sadrži interes neke velike kompanije, uspešnog sportistu koji uspeh postiže zahvaljujući saradnji sa kompanijom i reklamu koja se neprestano ponavlja na masovnim medijima. Ovu dobitnu formulu, ovaj recept za uspeh pronašla je upravo kuhinja kompanije Najk koja je potpisivanjem ugovora sa košarkašem Majklom Džordanom 1985. godine ovog sportistu inauguirala na presto superzvezde-heroja našeg doba, dok je ona sama zahvaljujući saradnji sa ovim sportistom postala lider na tržištu. Na ovaj način, kompanija Najk upustila se u procese brendiranja sporta putem kojih vrši svojevrsnu mitologizaciju i sakralizaciju sportskih zvezda koje postaju obavijene auratičkim oreolom nadljudi koji

sloj, konvergiraju u tački trke za prestižom i uspesima kao tipično američkim vrednostima. Vidi: C. Wright Mills, Bijeli ovratnik. Američke srednje klase, Naprijed, Zagreb, 1979.

otelotvoruju ideju čistog sporta a koji se u masmedijskom prostoru putem upotrebe čitavog arsenala sredstava za proizvodnju simulakruma i fascinacija tretiraju kao semiotičke sirovine čijom se eksploatacijom kreira, konstruiše i proizvodi identitetska paradigma/matrica sportiste heroja postmodernog doba, sportiste idola mladih širom sveta, sportiste trend setera i globalne ikone.¹⁸

Proizvođenje engleskog fudbalera Dejvida Bekama u globalnu super zvezdu, pak predstavlja kulminacionu tačku procesa medijacije sporta. Ovaj engleski fudbaler prvu utakmicu u Premier ligi za "Mančester Junajted" odigrao je aprila 1995, nakon čega je postao standardan u prvom timu ovog fudbalskog giganta koji je upravo polovinom devedesetih dostigao uspon postavši daleko najbogatiji fudbalski klub na svetu, kasnije specijalizovan za stvaranje i afirmisanje fudbalskih zvezda koje su predstavljale savršenu reklamu za ovaj klub. Bekam se, dakle, našao na pravom mestu u pravo vreme ali prema Skembleru to nije presudno uticalo na njegov vrtoglavi uspon s obzirom da su se na pravom mestu u velikim i bogatim klubovima u pravo vreme, vreme stvaranja fudbalskih zvezda, našli i drugi fudbaleri poput Bekamovog saigrača Rajana Gigna, zatim Alana Širera fudbalera Njukastla ili Majkla Ovena, fudbalera Liverpula čiji fudbalski kvaliteti su bili na Bekamovom nivou, možda čak i iznad njega, pa ipak niko od njih nije na nebu sportskih zvezda zasijao kao ovaj fudbaler Mančester Junajteda. Šta je onda uticalo na to da on stekne status super zvezde najvišeg ranga? Autor „Sporta i društva“, oslanjajući se na nekoliko istraživanja koja su se bavila fenomenom zvanim „Bekam“ navodi dva razloga. Prvi razlog njegove popularnosti je njegova veza sa poznatom britanskom ali i svetskom pop zvezdom, članicom grupe "Spice Girls" Viktorijom Adams. Njihova veza postaje glavna tema masovnih medija dok Bekam "nekom vrstom osmoze" na sebe prenosi status i slavu Adamsove koja je u tom trenutku bila daleko veća zvezda. Njihovom vezom sport postaje sjedinjen sa industrijom zabave. Drugi razlog Bekamove slave je njegovo zanimanje za modu u skladu sa kojom je izgradio sopstveni, reklo bi se narcisoidni stil, čime je postao interesantan među populacijom koja uopšte ne prati fudbal što zapravo znači da je postao "savršeno prilagodljiv resurs za svakodnevni **posao** formiranja identiteta".¹⁹ Rečju, Dejvid Bekam je paradigmatičan primer postmodernističkog heroja sa više lica. Istovremeno on je i, kako to sugerije Skembler, radnik koji je postao prirodni saveznički kapitalističkog establišmenta i novog srednjeg staleža.

Skemblerove analize karakteristika savremenog sporta nedvosmisleno pokazuju da se on pod uticajem procesa koji su se odigrali prelaskom iz organizovanog u dezorganizovani kapitalizam, u kojem prema ovom autoru značajnu ulogu igraju logike režima, akumulacije kapitala, oblika uređenja i iz njih proisteklih klasnih i nalogodavnih odnosa, potpuno transformisao, tako da više ne predstavlja neku vrstu aktivnosti koja se karakteriše težnjama za dostizanjem neke vrste izuzetnosti s obzirom da se pretvorio u aktivnost u kojoj se sve zasniva na novcu shodno čemu, kako to konstatuje autor predgovora knjizi britanskog sociologa, dolazi do nastanka nove pojave - "sport više nije deo kapitalizma, već je kapitalizam deo sporta".²⁰ Ove njegove analize kojima je sport situirao u kontekst dezorganizovanog kapitalizma, kao i njegove analize u prvom delu knjige, takođe dovode u pitanje u akademskom i medijskom prostoru etabliranu paradigmu sporta kao stvaralačke aktivnosti koja povoljno utiče na zdravlje i utoliko predstavljaju značajan prilog pokušajima da se dovede u pitanje ovaj hegemonistički diskurs o sportu kojim se vrši apologetizacija sporta kao uzvišene aktivnosti koja na taj način zadobija

¹⁸ Vidi u: Naomi Klajn, Ne logo, Samizdat B92, Beograd, 2003.

¹⁹ Grejam Skembler, Sport i društvo, Clio, Beograd, 2007, str. 224.

²⁰ Ibid. str. 8.

gotovo sakralni status. Upravo na tom tragu on u poslednjem delu svoje knjige pokušava da uspostavi temelje novog kritičkog pristupa u sociološkom pručavanju i tretiranju sporta.

Ka kritičkoj sociologiji sporta

U trećem delu knjige, koji nosi naslov "**Sociološke teorije i sport**", Grejam Skembler pokušao je da predstavi i proceni glavne paradigme sociološkog teoretisanja o sportu (sedmo poglavlje), kao i da položi eksperimentalne temelje za novu kritičku orijentaciju sociologije sporta (osmo poglavlje). Mi ćemo u našem osvrtu upravo pokušati da prezentujemo njegove intencije konstituisanja kritičke paradigme proučavanja i tretiranja sporta. Pre toga ćemo napomenuti da u sedmom poglavlju koje nosi naslov "**Sociološke perspektive o sportu**" britanski sociolog predstavlja šest zasebnih paradigmi ili perspektiva u proučavanju sporta: funkcionalističku, feminističku, poststrukturalističku/postmodernističku, zatim paradigme/perspektive teorije konflikta, interpretativne sociologije i figuracione sociologije.

Kritičku sociologiju sporta autor Sporta i društva pokušava da utemelji oslanjajući se na filozofiju kritičkog realizma Roja Baskara koja se zasniva na **ontologiji** društvenih struktura, ali i na teoriju komunikativnog delovanja Jirgena Habermasa koju britanski sociolog tretira kao teoriju koja pruža kritičko-teorijski okvir za proučavanje, razumevanje, interpretiranje i empirijsko istraživanje dinamike društvenih procesa u dezorganizovanom kapitalizmu. Osim toga on predlaže sopstveni teorijski pristup tzv. **model slagalice** istražujući moguće potencijale i doprinose ovog pristupa/modela u sociološkom tretiranju sporta.

Baskarova filozofija kritičkog realizma zasnovana je na premisama po kojima društvene strukture predstavljaju **realne** i **neprolazne** entitete koji se nalaze u vlasništvu **nedefinisanih sila** koje se ospoljavaju kroz primenu sopstvenih potencijala moći putem **proizvodnih mehanizama** koji artikulišu i generišu/stvaraju **tendencije u otvorenim sistemima**. Baskar zapravo prepostavlja da se mora praviti razlika između tri ontološka sloja s obzirom da se po njemu kako prirodni tako i društveni svetovi sastoje od (**stvarnih**) zbivanja, (**empirijskih**) doživljaja i fundamentalnih (**stvarnih**) i nepromenjivih mehanizama koji determinišu i upravljaju zbivanjima koji se manifestuju na prethodna dva nivoa, bez obzira na to da li su ovi mehanizmi detektovani kao faktori determinacije i upravljanja. Na fonu ove prepostavke/postavke može se govoriti o stvarnim i nepromenljivim društvenim strukturama koje raspolažu nedefinisanim silama koje se mogu ali ne moraju aktivirati u različitim kontekstima, a koje se kako smo to već napomenuli, u slučaju aktiviranja manifestuju u vidu proizvodnih mehanizama koji generišu/stvaraju tendencije, pri čemu ove tendencije ne treba shvatati kao posledice i ishode odnosno obrasce po kojima se sami događaji odvijaju s obzirom da ove tendencije, kako se to prepostavlja u okviru ove teorijske postavke, u stvari ukazuju "na samu silu" (Fleetwood, 2002: 7). Kako se prepostavlja da ovi proizvodni mehanizmi i njihove tendencije/sile deluju u otvorenim sistemima, odnosno sistemima koji ne sadrže "nepromenljive empirijske realnosti", ova postavka ukazuje na to da istraživanje u prostoru društvenih struktura društvene teorije s jedne strane relativizuje na planu njihove dokazivosti, dok im s druge strane ostavlja veći manevarski prostor za teoretišanje o predmetu kojim se bave, shodno čemu se po Baskaru pred njih kao kriterijum njihovog racionalnog potvrđivanja i/ili odbacivanja postavlja imperativ detaljnog objašnjanja iznetih postavki.

Ove Baskarove postavke britanski sociolog pokušao je da poveže sa postavkom o "strukturalnom uslovljavanju" pod kojim se podrazumeva medijacijski proces objektivnog uticaja koji oblikuje obrasce delovanja pružajući umereno strateško vođstvo činiocima ovog procesa. To zapravo znači da, kako je to formulisala autorka ove postavke gospođa Arčer, "ljudi reaguju na posredničke situacije zato što one određuju (bez utvrđivanja) razne pravce ljudskog delovanja pružajući im razloge za delovanje" (Archer, 1995: 201). Ova teoretičarka detektuje tri aspekta strukturalnog uslovljavanja smatrajući da se ova pojava temelji na sticaju okolnosti, utvrđenim interesima i mogućem ishodu. Pod sticajem okolnosti se podrazumeva društveno okruženje koje je pre nego što bilo ko počne da se bavi njime na izvestan način "prestrukturisano" materijalističkim i kulturološkim faktorima koji određuju uloge i raspoložive pozicije koje stoje na raspolaganju participijentima određenog društvenog okruženja, što zapravo znači da se svaki čovek već samim svojim rođenjem uključuje u društvene strukture koje na neki način utiču na njegov budući razvoj, a samim tim i na korišćenje životnih prilika. Utvrđeni interesi pak obuhvataju one oblike ponašanja, postupanja i delovanja koji izvesnoj osobi, koja se na neki način konstituisala u to što jeste, u nekom trenutku pomažu da stvori i poveća šanse za uspeh u budućem životu, pri čemu se utvrđeni interesi ne mogu tretirati kao subjektivistički fenomen s obzirom da po autorki ove postavke oni pre spadaju u objektivna obeležja situacije. Mogući ishod, poslednji aspekt strukturalnog uslovljavanja, predstavlja svojevrsni posredni mehanizam pomoću koga se ostvaruje sprega na relaciji između utvrđenih interesa i samog strukturalnog uslovljavanja putem koje se u okviru određenog društva u izvesnoj meri mogu odrediti oblici razmišljanja i postupanja neke osobe, pri čemu se ovim određivanjem ne uskraćuje mogućnost pojedinaca da deluju po slobodnoj volji.

Na fonu Baskarovih postavki, kao i postavki o strukturalnom uslovljavanju koje umnogome korespondiraju sa stanovištem ontologije društvenih struktura pomenutog teoretičara, Skembler ukazuje na potrebu da se sociologija prihvati zadatka koji podrazumeva proučavanje i objašњavanje društvenih struktura vodeno pokušajima da se identifikuju postojeće društvene strukture koje se kroz proizvodne mehanizme manifestuju u okviru postojeće društvene stvarnosti čije procese i zbivanja proizvodni mehanizmi društvenih struktura u izvesnoj meri determinišu. To znači da je potrebno, kako to piše ovaj autor, "gledati ispod površine da bi se razumelo ono što se dešava na površini".²¹ Čini se da je upravo ovaj nalog britanski sociolog sledio u svojim promatranjima površine savremenog sporta pokazujući na koji način proizvodni mehanizmi dezorganizovanog kapitalizma determinišu procese i zbivanja u njegovim okvirima.

Već smo istakli da se analize različitih pojava koje se manifestuju u prostoru savremenog sporta koje je vršio britanski sociolog u najvećoj meri zasnivaju na teorijskim postavkama nemačkog filozofa Jirgena Habermasa. Samim tim se i njegova agenda za kritičku sociologiju sporta u dobroj meri zasniva na postavkama ovog nemačkog autora. Iako smo o njima već pisali, ipak ćemo reći nešto o najvažnijim teorijskim gledištima ovog filozofa, onim gledištima na koje se referiše autor Sporta i društva.

Jedna od kritičkih intencija kritičkog teorijskog delovanja Jirgena Habermasa, jeste intencija preispitivanja marksističke teorijske perspektive koja se prema ovom nemačkom filozofu pripadniku druge generacije teoretičara tzv. frankfurtske škole zasniva na potenciranju fundamentalne važnosti rada kroz čiju prizmu se u okviru različitih teorijskih promatranja marksističke provinijencije posmatraju, razumevaju, objašnjavaju i interpretiraju različiti društveni procesi i teorijski problemi. Habermas smatra da se potenciranjem primarnog značaja rada zanemaruju potencijali ljudske interakcije koja po njemu zapravo predstavlja snagu kojoj je

²¹ Ibid. str. 269.

imanentan emancipatorski i prosvetiteljski potencijal do čega je ovom filozofu kao doslednom zastupniku prosvetiteljskih ideja i njihovog realizovanja kroz dovršavanje nedovršenog projekta moderne posebno stalo, a shodno čemu je pokušao da izgradi projekat teorije komunikativnog delovanja. Ovaj nemački filozof, prateći tokove takozvanog jezičkog obrta u filozofiji kojim, kako sam u jednom svom tekstu ističe, "odnos između jezika i sveta, odnosno tvrdnje i stanja stvari, dolazi na mesto veze između subjekta i objekta",²² nastoji da u prvi plan isturi odnos između subjekta i subjekta u procesu komunikativnog delanja pod kojim on podrazumeva onaj tip društvene interakcije koji služi kao izvor socijalne integracije odnosno kao vid društvenog sporazumevanja koje može biti ostvareno kroz argumentovani razgovor (diskurs). Prema Habermasu samo korišćenje jezika iskazuje intencije za stvaranjem "idealne jezičke situacije" kao prostora aktualizacije svih potencijala komunikativnog delovanja koje treba da omogući da njegovi akteri dođu do zajedničke definicije situacije i ostvare mogućnosti koordinisanog delovanja. Idealna jezička situacija zapravo treba da otvori mogućnost za postizanje konsenzusa bez korišćenja metoda prisile. A samo komunikativno delanje se u stvari ospoljava kroz mrežu "komunikativne svakodnevne prakse" koja na svojoj "svakodnevnoj tržnici" sjedinjuje smisao kulture, društva i strukture ličnosti kao komponenata sveta života.

Drugi tip društvene interakcije prema ovom filozofu predstavlja strateško delanje koje je karakterisano mehanizmom koordinacije delatnosti koji prirođeni jezik koristi samo kao medij prenošenja informacija koje služe za postizanje određenog uspeha ili učinka. Ova vrsta delanja, ukoliko je posmatramo kroz perspektivu Veberove podele spada u grupu svrhovito-racionalnih odnosno instrumentalnih delatnosti koje iskazuju intencije pragmatičke upotrebe kapaciteta racionalnosti koji se koriste kao sredstvo za postizanje određenih ciljeva koji se odrede kao produktivni i društveno korisni pri čemu se ne insistira na postizanju intersubjektivno-komunikativnog konsenzusa u pogledu prihvatljivosti tih ciljeva i utoliko se u kontekstu strateškog delovanja društveni odnosi tretiraju kao odnosi među stvarima koje treba iskoristiti i staviti u funkciju postizanja strateških ciljeva. Strateško delanje se, za razliku od komunikativnog delanja koje se ospoljava u sferi sveta života kojeg sa njegovim strukturalnim komponentama (kulturna, društvo, strukture ličnosti) ovo delanje reproducuje uspostavljajući socijalnu interakciju, ospoljava u okvirima sistema koji služi za uspostavljanje one vrste društvene organizacije čije intencije su usmerene u pravcu ispunjavanja "zahteva neophodnih za podržavanje društvenog života" a koji (misli se na sistem) je sačinjen od podsistema ekonomije i države.

Habermas, dakle, pravi razliku između komunikativnog i strateškog delovanja sa kojom tesno povezuje razliku između sveta života i sistema s obzirom na to da je po njemu svet života prožet komunikativnim delovanjem, dok je s druge strane sistem prožet strateškim delovanjem. On zapravo smatra da su u društвima čije je postojanje prethodilo postojanju savremenih društava ova dva za regulisanje specifičnih funkcionalnih društvenih procesa neophodna aspekta društvene organizacije činila jednu celinu koja je podeljena nastankom tržišne ekonomije i birokratske države pod čijim uticajem je došlo do razdvajanja ovih aspekata društvene organizacije pri čemu je došlo do pojave intencija postupne kolonizacije aspekta sveta života od strane sistema. Posmatrajući stvari iz perspektive sistemske teorije, moglo bi se reći da svaki od ova dva aspekta društvene organizacije čine dva podsistema, pa tako podsistemi države i ekonomije sačinjavaju sistem, dok podsistemi privatne (porodica) i javne sfere (industrija kulture, štampa, mediji) sačinjavaju svet života pri čemu se svaki podistem razlikuje od drugih po onome što proizvodi, ali je istovremeno od ostalih podsistema zavistan zbog onoga što ne proizvodi. Ekonomija na primer stvara **novac** država **moć**, privatna sfera **predanost** a javna sfera

²² Jirgen Habermas, Postmetafizičko mišljenje, Beogradski krug, Beograd, 2002, str. 14.

uticaj. To zapravo znači da su podsistemi praktično prinuđeni da međusobno trguju, pa se tako, na primer, "ekonomija uzda u državu da će utvrditi pravne institucije kao što su privatna svojina i sklapanje ugovora, u **lifeworld** da će uticati na obrasce potrošnje i na privatnu sferu da će obezbediti predanu radnu snagu, a ona sama obezbeđuje novac za svaki podsistem" (Crook i saradnici, 1992: 28).

Kako raspoloživa sredstva svakog od ovih podsistema nisu istog kapaciteta postoji mogućnost da neki od podistema ostvari dominantan uticaj. Habermas smatra da je proces razdvajanja sistema i sveta života istovremeno praćen procesom ostvarivanja dominacije novca i noći kao sredstava sistema nad sredstvima sveta života. Ovaj proces dominacije u kome imperativi sistema dominiraju svetom života Habermas je nazvao "kolonizacijom sveta života". Kolonizacijom sveta života "delingvistikovana" sredstva poput novca i moći prema Habermasu umnogome potiskuju potencijale komunikativnog delanja s obzirom da se odnosi između pripadnika određene zajednice svode na odnose između pravnih i ekonomskih subjekata koji participiraju u nečemu samo ukoliko procene da mogu ostvariti neku vrstu koristi, pa jedni druge koriste kao instrumente ostvarivanja sopstvenih strateških ciljeva. Habermas se zato zalaže za osnaživanje i aktualizovanje potencijala komunikativne racionalnosti koja predstavlja snagu koja može revitalizovati i rekonstruisati intencije projekta prosvetiteljstva koji će dekolonizovati svet života. Na tom tragu Skembler ističe kako "postoji hitna potreba da se ekonomski **kapitalistički establišment** i državna **moćna elita** nađu pred sudom demokratije u današnjem globalnom ili dezorganizovanom kapitalizmu (Scambler, 2002)".

Sve u svemu, Skembler smatra da kritičko realistički okvir teorijskih postavki Roja Baskara i kritičko teoretski okvir Jirgena Habermasa mogu poslužiti kao teorijski okviri za produktivno i kritički intendirano proučavanje fenomena savremenog sporta. Na tragu ovih postavki on pokušava da pojasni kako je to moguće što je učinio predstavljanjem sopstvenog teorijskog modela, tzv. **modela slagalice**.

Polazeći od pretpostavke da je osmišljavanje metodoloških modela nezaobilazno sredstvo za postizanje određenih teorijskih ciljeva, Skembler je pokušao da osmisli **model slagalice** koji bi mogao da se koristi za objašnjavanje nekih opštih i specifičnih fenomena koji se javljaju u okviru sporta. Ovaj model sadrži tri aspekta. Prvi aspekt on određuje kao aspekt "najbolje pretpostavke" koji se bavi iznoženjem **celokupne slike** o "dinamičnom, složenom i veoma diferenciranom svetu u kome živimo".²³ Drugi aspekt se sastoji od čitavog niza manjih modela koji se konstruišu oslanjanjem na određene **logike, odnose i figuracije** pri čemu bi svaki od ovih modela trebalo da sadrži **komadić slagalice**. Treći aspekt predstavlja svojevrsni proces dijalektičkog rezonovanja koje treba da na osnovu smisla celokupne slike uobičjava primenu modela a da pri tom primena samog modela na neki način uobičjava smisao celokupne slike.

Kako britanski sociolog naglašava, samu srž ovog modela predstavljaju pretpostavke o logici, odnosima i figuracijama. Ove pretpostavke on pokušava da pojasni koristeći se Habermasovim, Baskarovim ali Eliasovim postavkama koje na izvestan način pokušava da poveže u okviru svog metodološkog modela. Polazeći od Habermasove podele sistema na podistem ekonomije i podistem države, on podistem ekonomije razlaže na **logiku režima i logiku akumulacije kapitala**, smatrujući da ove logike određuju parametre za **stvarne klasne odnose** shvaćene u smislu Baskarove postavke o ontološkom sloju stvarnih i nepromenjivih mehanizama koji ispoljene odnose artikulišu u proizvodne mehanizme koji se manifestuju kao tendencije u otvorenim sistemima, a na osnovu kojih sociologija sebe snabdeva određenim objašnjenjima. A logike režima i akumulacije kapitala, kao i klasni odnosi, mogu se preispitivati

²³ Grejam Skembler, Sport i društvo, Clio, Beograd, 2007, str. 275.

u okviru mnogobrojnih i raznovrsnih figuracija pri čemu se figuracija uzima u smislu koji joj je pridao Elias. Naime, ovaj autor je figuracije definisao kao uzajamno zavisne karike, prisutne i u prostoru i u vremenu, u fluidnim i dijahroničnim promenjivim mrežama što ukazuje na to da figuracije mogu biti lokalne, regionalne, nacionalne, globalne pa čak i virtuelne.

I logika države kao **logika oblika uređenja** koja određuje parametre za **nalogodavne odnose** može biti proučavana na osnovu mnogobrojnih i raznovrsnih figuracija. Osim ovih logika i odnosa povezanih sa ekonomijom i državom Skembler navodi još nekoliko vrsta logika i odnosa koje se mogu proučavati kroz čitav niz figuracija u sociologiji sporta. To su **patrijarhalna logika i odnosi među polovima; logika tribalizma i etnički odnosi; i logika časti i statusni odnosi**. Britanski sociolog naglašava da ovaj model čija prednost se prema njemu ogleda kroz otvaranje mogućnosti da se područje proučavanja sagleda iz različitih uglova, može biti **kategoričan** što je slučaj kada je sklop logika sa njom povezani odnosi najodgovorniji za fenomen koji se tretira u okviru neke figuracije; **izveden** što je slučaj kada ima samo sporednu ulogu u odnosu na logiku i sa njom povezane odnose; i **slučajan** kada glavnu ulogu preuzme sticajem okolnosti, a zahvaljujući jedinstvenim karakteristikama određene figuracije. Na kraju ovaj autor napominje da nijednu sociološku analizu određene figuracije ne treba smatrati potpunom ako ne sadrži barem pet pomenutih logika i odnosa.

Na samom kraju svoje knjige Skembler na neki način sumira svoje kritičke stavove pišući o agendi za kritičku sociologiju sporta. Nakon što se kritički osvrnuo na svoj model slagalice za koji smatra da ima prilično usku primenu s obzirom da se najviše dotiče logike režima, akumulacije kapitala i klasnih odnosa, samo donekle se bavi logikom oblika uređenja i časti kao i njihovim odnosom sa nalogodavnim i statusnim odnosima, dok potpuno zanemaruje patrijarhalnu logiku i logiku tribalizma u njihovoј povezanosti s odnosima među polovima i etničkim odnosima; on piše o refleksivnoj kritičkoj sociologiji sporta koja treba da predstavlja postpozitivističku ali neinterpretativnu i naučnu zasnovanu sociološku disciplinu. Refleksivna kritička sociologija sporta trebalo bi da po svom interesu i opsegu delovanja, kao i prema sposobnosti da eventualno pokrene stvaranje široke međunarodne zajednice sociologa, predstavlja istinski globalnu sociologiju sporta koja bi pre svega trebalo da se pozabavi celokupnom slikom isto tako globalnog kapitalističkog sistema. Ona zapravo treba da predstavlja sociologiju koja će se svojim istraživanjima "**na veliko**" (putem kojih će proučavane procese unutar sporta povezati sa širim društvenim promenama) suprotstaviti onoj sociologiji koju Ricer naziva sociologijom "mekdonaldizacije", a koja je nakon strukturalnih promena nastalih u društvu u eri dezorganizovanog kapitalizma zauzela hegemonističku poziciju na univerzitetima ali i van njih. Na ovaj način ona treba da prekine sa etabliranim sociološkim pristupom kojim upravljaju imperativi sistema kao posrednika novca i moći ne bi li svoja objašnjenja situirala u kontekst rekonstruisane javne sfere gde bi povezana sa komunikativnim delovanjem pokušala da pruži doprinos izgradnji javne sfere koja bi raspolagala svim raspoloživim informacijama, a što bi doprinelo stvaranju institucija kadrih za obezbeđivanje i kreiranje atmosfere pravednosti i solidarnosti u društvu. Sociološka potraga za najboljim objašnjenjima socijalnih fenomena istovremeno je i moralna potraga koja pokušava da izvrši racionalizaciju sveta života kako bi ovaj mogao da se odupre kolonizujućim intencijama sistema. Skemblerovim rečima: "Refleksivna kritička sociologija je ukorenjena u rekonstruisanom 'projektu modernosti'" (Scambler, 1996, 2002). Prema MakDonaldovom mišljenju (McDonald, 2002: 101-102), koje Skembler navodi, refleksivna sociologija sporta treba da predstavlja "široko područje sačinjeno od širokog spektra teoretskih perspektiva i istraživačkih metodologija". Prema ovom sociologu prethodnice na koje se oslanja kritička sociologija sporta jesu neomarksističke analize kulture i

ideologije koje su potekle iz frankfurtske škole, interpretativni radovi čikaške škole nastale pod Veberovim uticajem, zatim analize identiteta i kulturoloških odnosa moći Centra za savremene kulturološke studije iz Birmingema koje su se razvijale pod uticajem rada Antonia Gramšija, ali i novije teorijske postavke i perspektive poput feminizma i poststrukturalizma. U tom kontekstu se za kritičku sociologiju sporta može reći da je u konceptualnom smislu "eklektična, multidisciplinarna i dinamična" shodno čemu se crpeći snagu iz doprinosa mnogih disciplina u rasponu od istorije do psihoanalize neprestano razvija "što je njen odgovor na teoretske, političke i društvene promene".²⁴

Kritička sociologija sporta mora pokušati **da analizira, razotkrije i objasni "kako"** i **"zašto"** je izvršena kolonizacija lifeworld-a, pa samim tim i sporta kao kulturološkog fenomena, ali i da istovremeno iskaže neku vrstu odanosti "radikalno transformativnoj praksi" koja treba da bude generator temeljnog delovanja usmerenog u pravcu suprotstavljanja i odupiranja kolonizaciji lifeworld-a od strane sistema pri čemu se, kako to pozivajući se na kritičke uvide nekoliko autora ističe Skembler, mora voditi računa o realnoj opasnosti pretvaranja organizovanog protivljenja ovoj kolonizaciji u postmodernizovanu varijantu otpora koji ne pokušava da pronalazi alternativna rešenja, pa sam otpor biva sveden na nekakav kulturološki otpor koji slavodobitnički uživa u "slavljeničkom optimizmu", dok se, i ne hajući za ovaj optimizam neoliberalni projekat kapitalističke kolonizacije svega postojećeg u eri dezorganizovanog kapitalizma u potpunosti ostvaruje. Skembler se dakle, nedvosmisleno svrstava u red kritičara postmodernizma potpuno deleći Habermasovu postavku koja postmodernističke i poststrukturalističke teorijske perspektive "zbog njihovog kapaciteta da dishibituju" tretira kao oblike neokonzervativizma. To znači da se ovaj britanski sociolog sledeći Habermasove tragove zalaže za reaffirmisanje i rekonstruisanje prosvjetiteljskog/modernističkog projekta emancipacije koji se oštro suprotstavlja postmodernističkim dishibicionim pothvatima. Mesto kritičke sociologije sporta on zapravo pokušava da situira u okvire aktualne situacije koja je prema njegovom shvatanju s jedne strane obeležena postojanjem mogućnosti da se razvije na klasnim osnovama utemeljeno delovanje s ciljem suprotstavljanja kolonizaciji lifeworld-a ali i sa znatnim smanjenjem intenziteta nade u eri globalnog/dezorganizovanog kapitalizma koju prema ovom autoru bespogovorno ne smeju da gaje čak ni neomarksisti i socijalisti, s druge strane.

Već pomenuti Makdonald kritičku sociologiju sporta situira u kontekst "kritičkih društvenih istraživanja" unutar kojih postoje dve perspektive **moralistička** i **radikalna**. Prema ovom teoretičaru, kritička sociologija sporta predstavlja radikalno kritičko društveno istraživanje koje za razliku od moralističkog istraživanja koje probija granicu između istraživanja i aktivizma i utoliko ugrožava naučni integritet socioloških istraživanja, prepoznaje razliku između političke intervencije i političkog aktivizma. Ovaj radikalni pristup po njemu zapravo predstavlja "politizovanu primenu kritičkog društvenog istraživanja" koje pokušava da obezbedi sredstva koja treba da pomognu marginalizovanim i podređenim grupama da se suprotstave vladajućim i dominantnim odnosima moći što bi u kontekstu radikalne sociologije sporta trebalo da znači da je pred nju postavljen zadatak da izvrši rekonfiguraciju sportske kulture intervenisanjem upravo protiv vladajućih i dominantnih odnosa moći.

Skembler međutim naglašava da se njegovo sopstveno shvatanje kritičke sociologije sporta koje je zastupao i pokušao da primeni u svojoj knjizi „Sport i društvo“ ipak razlikuje od Makdonaldovog prikaza radikalnog društvenog istraživanja. On naime smatra da refleksivna kritička sociologija sporta mora predstavljati naučnu, empirijsku i poučnu i teorijskim radom

²⁴ Ibid. str. 295.

potkrepljenu sociološku praksu koja deluje u postpozitivističkom kritičko realističkom okviru, dok istovremeno treba da sledi Veberove zahteve koji nalažu da naučna društvena istraživanja obavezno budu obeležena integritetom i učenošću. Osim toga on još jednom iskazuje vernost Habermasovim teorijskim stavovima koji nalažu moralnu predanost racionalizaciji i dekolonizaciji lifeworld-a koja pred sociološku praksu refleksivne kritičke sociologije sporta postavlja imperativ suprotstavljanja uplivu i nametanju istraživačkih pravila koja odgovaraju intencijama strateškog delovanja, a koja primenjena u okviru univerziteta dovode do njegove mekdonaldizacije, ali i imperativ nastojanja da se prevaziđu strateške prepreke zahvaljujući kojima se opstruira i blokira mogućnost da istraživanjima bude zahvaćeno civilno društvo i javna sfera. Na kraju, britanski sociolog ipak naglašava da refleksivna kritička sociologija sporta treba da ostane neutralna u pogledu pitanja **etičkih** predstava o dobrom životu.

Skemblerova nastojanja da se ukaže na potrebu za konstituisanjem kritički orjentisanih socioloških proučavanja sportskih fenomena, kao i sami njegovi pokušaji konstituisanja jednog sociološkog pristupa ovakvog tipa oličenog kroz definisanje osnovnih teorijskih i metodoloških načela refleksivne kritičke sociologije sporta, predstavljaju značajnu inicijativu kojom se iskazuje distanciranost prema dominantnim nekritički orjentisanim pristupima proučavanju sporta s obzirom na to da se ovom inicijativom otvaraju mogućnosti za upuštanje u pothvate demistifikovanja dominantne paradigme tretiranja sporta kao stvaralačke aktivnosti pod čijim mistifikujućim plaštom se odvijaju procesi kapitalističke kolonizacije, komodifikacije i eksploatacije sporta. Osim toga, značaj kritičkih nastojanja britanskog sociologa ogleda se i u tome što je pokušao da ukaže na potrebu da se teorijskim proučavanjima sporta pristupi tako što će se različiti problemi koji se javljaju u okvirima savremenog sporta situirati, posmatrati i tretirati u kontekstu tržišne ekonomije, masovnog društva i kulturnih formi u eri dezorganizovanog kapitalizma pri čemu se moraju uvažavati različite logike i sistemi odnosa koji vladaju u okvirima ove globalne kapitalističke paradigmе. U tom smislu je značajan i za dalja teorijska promatranja podsticajan Skemblerov metodološki model slagalice koji upravo insistira na tome da se proučavani fenomen posmatra iz nekoliko različitih perspektiva, logika i odnosa koji moraju biti proučavani u okviru različitih figuracija. Može se dakle reći da ovaj britanski sociolog pokušava da svoja kritička teorijska nastojanja konstituiše oslanjajući se na nekoliko različitih teorijskih polazišta pri čemu je u najvećoj meri oslonjen na Habermasove teorijske postavke o potrebi da se rekonstriše i reafirmiše prosvetiteljski/modernistički projekat emancipacije putem komunikativne akcije intersubjektivnog dijaloskog otkrivanja novih mogućnosti koje usvaja na, reklo bi se, nekritički način. Upravo u tom kontekstu bi se mogli uputiti kritički prigovori na račun Skemblerovih postavki na niti vodilji pitanja o stvarnim mogućnostima rekonstruisanja i reaffirmisanja prosvetiteljskog/modernog projekta emancipacije. Kako se zadatak ovog prikaza stavova, analiza i uvida autora knjige „Sport i društvo“ odnosi na ukazivanje na značaj ove knjige, kritičke prigovore ćemo ostaviti za neke druge rasprave koje bi svakako trebalo poduzeti.

Zaključak

Nakon što smo u kratkim crtama pokušali da predstavimo u okviru ovdašnjih akademskih institucija za obrazovanje sportskih kadrova opticajna, privilegovana i etablirana teorijska znanja o sportu, koja kako smo to pokušali da pokažemo, zapravo uokviruje/nadkriljuje transistorijska, esencijalistički utemeljena paradigma predstavljanja i tretiranja sporta kao autonomne i slobodne stvaralačke aktivnosti, nastojali smo da kroz prikaz analiza koje je britanski sociolog Grejam Skembler izvršio u svojoj knjizi „Sport i društvo“ pokažemo kako je savremeni sport bremenit velikim brojem problema koji problematizuju i dovode u pitanje upravo ovu esencijalističku paradigmu, smatrajući da se osnovni doprinos koji bi ova knjiga mogla da pruži u našoj sredini upravo ogleda kroz pokretanje čitavog niza pitanja i problema vezanih za različite sportske fenomene što bi eventualno moglo da one, koji se na različite načine bave sportom, a pre svega one koji pretenduju da ga posmatraju kroz prizmu teorije, probudi iz esencijalističkog dogmatskog sna. Sada nam preostaje da još jednom potertamo značajne uvide koje nam je on pružio.

Sumirajući naš prikaz možemo reći da knjiga "Sport i društvo" predstavlja relevantan uvod u problematiku kako savremenog sporta tako i tretiranja sporta na jednom opštijem teorijskom planu. Možemo reći da knjiga ukazuje na dve veoma važne stvari. Prvo, problematizacijom teorija o poreklu/nastanku sporta kao i njegovih ekumenskih/transistorijskih definicija, njen autor nastoji da teorijska tretiranja sporta usmerava u pravcu teorijsko-metodološkog pristupa koji intendira ka tome da se sport posmatra i proučava situiranjem u kontekst istorijskog, kulturnog, ideološkog, političkog, rečju, društvenog okvira njegovog manifestovanja pri čemu autor razvijajući teorijsko-metodološki model slagalice insistira na tome da se proučavani fenomen posmatra iz nekoliko različitih perspektiva, logika i odnosa koje moraju biti proučavane u okviru različitih figuracija. Drugo, sledeći postavljeno teorijsko-metodološko načelo autor situirajući savremeni sport u kontekst dezorganizovanog kapitalizma detektuje, analizira i interpretira čitav niz problema koji pod uticajem kapitalističkih intencija njegovog kolonizovanja i komodifikovanja zahvataju savremeni sport. Oba ova uvida dopunjena velikim brojem analiza konkretnih problema koje je autor izvršio u okviru svoje knjige, a koje smo mi pokušali da prikažemo, problematizuju u akademskom i medijskom prostoru etabliranu paradigmu sporta kao stvaralačke aktivnosti koja povoljno utiče na zdravlje i utoliko predstavljaju značajan prilog pokušajima da se dovede u pitanje ovaj hegemonistički diskurs o sportu kojim se vrši apologetizacija sporta kao uzvišene aktivnosti koja na taj način, ponovimo to još jednom, zadobija gotovo sakralni status. Međutim, uprkos nabrojanim doprinosima koji na značaju dobijaju kada se situiraju u kontekst tretiranja sporta u okviru naše akademske sredine u kojoj gotovo da ne postoji nikakav kritički pristup problemima sporta, Skemblerovi predlozi za konstituisanje kritičke sociologije sporta, moraju biti tretirani samo kao jedna od mogućih pozicija kritičkog promatranja savremenog sporta.

Literatura

- Burdije, Pjer : Nacrt za jednu teoriju prakse: tri studije o kabilskoj etnologiji, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1999.
- Bjelica, Spasoje : Sociologija sporta, Mirlex, Novi Sad, Fakultet fizičke kulture, Beograd, Viša škola za sportske trenerе, Novi Sad, 1999.
- Elijas, Norbert : Proces civilizacije, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovićа, Sremski Karlovci - Novi Sad, 2001.
- Habermas, Jirgen : Postmetafizičko mišljenje, Beogradski krug, Beograd, 2002.
- Klajn, Naomi : Ne logo, Samizdat B92, Beograd, 2005.
- Mills, S. Rajt: Bijeli ovratnik, Naprijed, Zagreb, 1979.
- Skembler, Grejam : Sport i društvo: istorija, moć i kultura, Clio, Beograd, 2007.

O autoru

Autor rada je rođen u Rumi 10. 12. 1982. Osnovnu i Srednju-tehničku školu završio u Rumi. Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja završio je u Novom Sadu.